

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Rozvody a děti v moderní společnosti

Vypracovala: Nikola Reitingarová
Vedoucí práce: Mgr. Marek Šebeš, Ph.D.

České Budějovice 2015

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci na téma „Rozvody a děti v moderní společnosti“ vypracovala samostatně a použila jen literaturu uvedenou v seznamu literatury.

V Českých Budějovicích dne 24. 03. 2015

.....
Nikola Reitingarová

Poděkování

Ráda bych na tomto místě poděkovala vedoucímu práce Mgr. Marku Šebešovi, Ph.D. za ochotu, cenné rady, spolupráci a odborné vedení bakalářské práce.

Anotace

Bakalářská práce Rozvody a děti v moderní společnosti si klade za cíl popsat a zjistit, jak moc ovlivňuje rozvod rodičů jejich děti a případně životní dráhu těchto jedinců. První část se zaměřuje především na vymezení základních pojmů, jako je rodina, manželství a rozvod. V následující části se pokusím porovnat vývoj rozvodovosti v České republice s některými evropskými státy. Především mě zajímá, na jaké úrovni je rozvodovost v ostatních státech a jak v průběhu posledních let narůstala či klesala. Poté se zaměřím na legislativní aspekty rozvodovosti z hlediska historického vývoje rodinného práva a analyzuji jeho současný stav. V hlavní a poslední části práce se na základě výzkumů pokusím doložit, zda rozvod má či nemá dopad na děti. Dále uvedu, jaké jsou krátkodobé a dlouhodobé reakce dětí na rozvod.

Klíčová slova:

Rodina, Manželství, Rozvod, Dítě

Annotation

The main aim of this Bachelor's thesis „Divorces and children in modern society” is to describe how parent's divorces influence children and their future life. In the first part I will define basic terms such as family, marriage and divorce. In the following part I will try to compare the development of divorce in the Czech Republic with some European countries. Then I will focus on the legal aspects of divorce in terms of the historical development of family law and analyze its current state. The main and final part is based on studies which prove whether divorce has an impact on children or not. Then I will describe short-term and long-term reactions of children on divorce.

Key words:

Family, Married life, Divorce, Child

OBSAH

ÚVOD	9
1 Vymezení základních pojmů.....	10
1.1 Rodina.....	10
1.2 Manželství	12
1.3 Rozvod.....	13
2 Vývoj rozvodovosti v ČR a jeho porovnání s některými evropskými státy	16
2.1 Vývoj rozvodovosti v ČR.....	16
2.2 Vývoj rozvodovosti v EU	18
2.2.1 Švédsko.....	19
2.2.2 Norsko	20
2.2.3 Francie	20
2.2.4 Itálie	21
2.2.5 Německo	21
3 Historický vývoj a změna v legislativě rodinného práva.....	23
3.1 Historický vývoj od roku 1918 do roku 1948.....	23
3.1.1 Rozvod od stolu a lože a rozluka.....	24
3.1.2 Smírčí řízení	24
3.2 Historický vývoj od roku 1950 do roku 1963.....	25
3.3 Historický vývoj od roku 1964 do 1997	26
3.3.1 Úprava poměrů dětí pro dobu po rozvodu.....	26
3.4 Historický vývoj od roku 1998 po současnost.....	27
3.4.1 Ztížený a smluvený rozvod.....	27

3.4.2	Úprava poměrů dětí pro dobu po rozvodu	28
3.4.3	Nový občanský zákoník rodinného práva	30
4	Vliv rozvodu na děti.....	31
4.1	Prožívání rozvodové situace u dětí různého věku	32
4.1.1	Děti do 4 let	32
4.1.2	Děti předškolního věku.....	32
4.1.3	Děti mladšího a středního školního věku	33
4.1.4	Děti v období puberty a dospívání.....	33
4.2	Krátkodobé vlivy rozvodu na děti	34
4.2.1	Smutek a deprese	34
4.2.2	Změny v sebehodnocení a socializaci	34
4.2.3	Somatické projevy a nechutenství	35
4.2.4	Koktání, zamlklost a lhostejnost.....	35
4.2.5	Útěk	36
4.2.6	Zvýšená rozmazlenost	36
4.3	Dlouhodobé vlivy rozvodu na děti	36
4.3.1	Problémy ve vzdělávání a delikvence	36
4.3.2	Emoční a psychosociální problémy	37
4.3.3	Problémy v intimních vztazích	37
4.3.4	Syndrom zavrženého rodiče	38
4.4	Vliv rozvodu na životní šance dětí	39
4.4.1	Vliv rozvodu na životní dráhu českých žen.....	40
4.5	Levingerův model.....	41

Závěr.....	44
Seznam literatury.....	46

ÚVOD

Téma rozvody a děti v moderní společnosti jsem si vybrala z toho důvodu, že podle mého názoru počet rozvodů v naší společnosti narůstá, a proto by tento problém neměl zůstat bez povšimnutí. Já osobně jsem se s rozvodem rodičů nesetkala, ale mnoho přátel, kteří mě obklopují, většinou pochází z rozvedených rodin. Myslím, že v dnešní době je rozvod brán jako běžná věc a stal se součástí naší společnosti. Zajímá mě tedy, jestli rozvod rodičů má na děti nějaký neblahý dopad, popřípadě jaký.

Moje bakalářská práce se tedy bude především zabývat dopady rozvodu na děti a jejich budoucí život. V úvodní části práce po vymezení základních pojmů, kterými jsou rodina, manželství a rozvod, porovnáám vývoj rozvodovosti v České republice s některými evropskými státy. Především mě zajímá, na jaké úrovni je rozvodovost v ostatních státech a jak v průběhu posledních let narůstala či klesala. Následně se zaměřím na legislativní aspekty rozvodovosti z hlediska historického vývoje rodinného práva a analyzuji jeho současný stav. Zvláštní pozornost přitom budu věnovat otázkám spojeným s rolí dítěte během rozvodového řízení a s porozvodovou péčí o ně. V hlavní části práce se budu věnovat výzkumům, které potvrzují či vyvracejí názory, že rozvod ovlivňuje děti rozváděných rodičů a má dopady na jejich budoucí život. Práce by na základě studia těchto výzkumů měla popsat a vysvětlit, zda a jakým způsobem ovlivňují rozvody rodičů životní dráhy jejich potomků.

Ve své práci budu vycházet především z knižních zdrojů a různých výzkumů, které souvisí s dopadem rozvodu na děti. Zaměřím se na aspekt jak psychologický, tak sociologický.

1 VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ

V první kapitole mé bakalářské práce bych se ráda zaměřila na charakteristiku základních pojmů, kterými jsou rodina, manželství a rozvod.

1.1 Rodina

Podle Matouška [Matoušek 1993] můžeme rodinu charakterizovat jako jednotku společnosti, jejímž hlavním smyslem je reprodukční a biologická funkce. Rodina je závazným modelem společnosti a zprostředkovává tradici dalším generacím. Formuluje dítě podle své vlastní tradice a hodnotového systému a snaží se stylizovat jeho osobní vývoj a postoj k ostatním skupinám. Děti si v rodině utvářejí představu o hodnotové hierarchii, o pracovním uplatnění, o manželství a rodině a z toho můžeme usoudit, že rodina předurčuje životní dráhu dítěte. Rodič i dítě se navzájem podporují, ztotožňují, spoléhají na sebe, ale také mezi nimi může docházet ke konfliktům. Pro rodiče je dítě něčím jedinečným a zvláštním. Už jen to, že rodiče pojmenují své dítě, určuje jeho totožnost a příslušnost k určité rodině. Rodina poskytuje všem svým příslušníkům domov. Můžeme v ní najít vysokou míru sdílení, otevřenosti, pocit bezpečí a také umožňuje sdílet radost. Na druhé straně můžeme říci, že je zdrojem stresu, jelikož rodič musí být svému dítěti k dispozici, ať je zdravý či nemocný, odpočatý nebo unavený, nemocný či ustaraný [Matoušek 1993: 10-11].

Když se řekne slovo rodina, většina z nás si představí tzv. úplnou nukleární rodinu, která se skládá z otce, matky a jejich dětí. Dá se však říci, že nukleární rodina není autonomní ani soběstačná společenská jednotka, protože aby byla schopna vychovávat své děti a vyrovnávat se s nepříjemnostmi a těžkostmi, je nutné, aby byla napojena na své sociální okolí, za něž považujeme sociální síť rodiny. Jedná se o koalici rodin na sobě závislých, do kterých mohou patřit i jiní nepříbuzní lidé, jako jsou např. přátelé či známí. Proběhlo i několik studií, jak reaguje rodinná síť na závažné události v rodině. Ráda bych popsala studii podle Kabeleho, která říká, že síť mladé rodiny se nejvíce zhušťuje v období narození dítěte a velký význam v ní mají blízcí příbuzní, především matka matky. Pokud se v rodině objeví závažná nemoc či se dítě narodí s vrozenou vadou, kvalita rodinné sítě se pokládá za ukazatel adaptace rodiny na tuto situaci. Pokud by došlo ke zmenšování sociální sítě rodiny, mohlo by to mít neblahý důsledek. To samé platí při rozvodové situaci, protože pokud udržujeme kontakty s příbuznými, máme větší šanci se s rozvodem vyrovnat dříve a lépe [Kabele citován in Matoušek 1993: 39].

Již jsme si představili, co znamená úplná rodina, ale co si představit pod pojmem neúplná rodina? Za neúplnou rodinu považujeme takovou, v níž chybí přítomnost jednoho z rodičů. Neúplné rodiny existují už od pravěku, kdy hlavní příčinou neúplnosti rodin byla smrt jednoho z rodičů. Rozvody byly také jednou z příčin už v dávných dobách, ale až za poslední desetiletí se počet rozvodů začal zvyšovat [Matějček 1986: 29]. Můžeme rozlišit tři typy neúplných rodin. Za první z nich považujeme úplnou rodinu, která vůbec nevznikne. Znamená to, že svobodná matka zůstane sama se svým dítětem či s dětmi. Za další neúplnou rodinu považujeme takovou rodinu, která přestane na určitou dobu nebo trvale plnit svoji funkci. Takový případ může nastat, když jeden z rodičů vykonává vojenskou službu či je ve výkonu trestu. Za poslední typ považujeme úplnou rodinu, která zanikne v důsledku přirozené cesty, kdy jeden z rodičů zemře, nebo nepřirozené cesty, kdy dochází k rozvodu manželství. Jednou z hlavních příčin neúplných rodin je mimomanželská plodnost. Nejvyšší podíl narozených dětí mimo manželství si udržují Dánsko a Švédsko. Zatímco na počátku 60. let byla v těchto zemích mimomanželská plodnost okolo 10 %, v dnešní době patří tyto skandinávské státy spolu s Francií a Velkou Británií k zemím, kde mimomanželská plodnost dosahuje až 40 %. Naopak státy s velkou náboženskou tradicí, jako jsou Španělsko, Itálie, Řecko či Polsko si až do přelomu tisíciletí udržely mimomanželskou plodnost na nízké úrovni. Co se týká České republiky, tam se až do roku 1980 pohybovala mimomanželská plodnost do 10 %, avšak od 90. let tento počet začal stoupat a v roce 2006 dosáhl téměř jedné třetiny. Druhou hlavní příčinou neúplných rodin je rozvodovost, o které se však zmíním až v další kapitole [Šťastná 2009: 12-15].

V dnešní době se podle mnoha sociologů nacházíme v tzv. postmoderní společnosti, která se objevuje ve druhé polovině 20. století. V postmoderní společnosti se rodina stává rodinou variabilní a individualizovanou. Pro tuto společnost je charakteristická změna, která se týká zejména porodnosti a sňatečnosti. Van de Kaa popsal tuto změnu jako druhou demografickou tranzici. Mezi hlavní projevy těchto změn patří odkládání mateřství do vyššího věku, posun od manželství k nesezdanému soužití, vzrůstající počet dětí narozených mimo manželství a především klesající úroveň plodnosti [Demografie 2011]. Ivo Možný [Možný 2006: 21-23] tyto změny ještě doplnil. Podle něj se výběr partnera stal svobodnou volbou, padl monopol rodiny na legitimní sex a plození dětí, díky nárůstu práce žen dostávají mužské a ženské role nový základ a dochází ke stoupajícímu počtu rozvodů. Předchůdcem postmoderní společnosti byly tradiční a moderní společnosti, jejichž rodiny byly založeny na potřebě biologické a sociální reprodukce. Moderní rodina se však začala více zaměřovat na

vztahy mezi členy rodiny a na vzdělanostní kapitál. Pro moderní společnost byla typická nukleární a manželská rodina, oproti tomu v tradiční společnosti byla charakteristická široká a vícegenerační rodina. V přechodu moderní rodiny k rodině postmoderní se mění především role vztahů, které samy o sobě nemají hodnotu. Podle Francoise de Singlyho [Singly 1999] je v postmoderní rodině feminismem kritizován model ženy v domácnosti¹. Shoduje se s Ivem Možným, že narůstá soužití mimo manželství a vztahy přestávají mít hodnotu. Šťastná rodina není dnes příliš přitažlivým ideálem, ale důležité je, aby byl člověk šťastný sám za sebe. Rodina však nevymizela, protože jsou stále jedinci, kteří si myslí, že rodina je ideální možností, jak být šťastný a realizovat se.

1.2 Manželství

Podle zákona o rodině je manželství trvalé společenství muže a ženy, jehož hlavním účelem je založení rodiny a výchova dětí. Manželství se uzavírá svobodným a úplným souhlasným prohlášením muže a ženy o tom, že spolu vstupují do manželství. Tento souhlas pár učiní před obecním úřadem pověřeným vést matriky, popřípadě úřadem, který plní jeho funkci nebo před orgánem církve nebo náboženské společnosti. Sňatečný obřad je slavnostní a veřejná událost, která se koná v přítomnosti dvou svědků [Zákon o rodině 2014].

Manželství můžeme ze sociologického hlediska charakterizovat jako sociálně akceptovaný a posvěcený svazek mezi dvěma dospělými jedinci. V dnešní době však manželství ztrácí svou popularitu zřejmě proto, že diktuje uzavření se do předem určených rolí, a naopak atraktivnější se stává forma nesezdaného soužití. Nesezdaný svazek je forma soužití, kdy spolu pár bydlí ve společné domácnosti bez oddacího listu. Mladí lidé mají v dnešní době potřebu odkládat sňatek na pozdější dobu a především strach z rozvodu je hlavní příčinou, proč mladí lidé žijí v nesezdaném soužití. Většina nesezdaných svazků se po dvou letech mění v manželství nebo se naopak rozpadá. Při porovnání se situací před 2. světovou válkou došlo až k desetinásobnému nárůstu společenství podobných manželství. Žádný výzkum zatím neprokázal, že by manželství, kterému předcházelo nesezdané soužití, bylo stabilnější než jiné. V dnešní době se také snižuje význam názoru, že jeden z hlavních cílů manželství je stálost a jeho dlouhodobé trvání. Muži, kteří dávají přednost manželství, mají obvykle vlastnosti, které jsou s manželstvím spojovány, tedy smysl pro rodinný život, vztah k dětem, poctivost a zodpovědnost. Muži, kteří upřednostňují život bez partnerky, zřejmě odmítají roli tradičního živitele rodiny. Většina mužů ve věku 18 – 30 let považuje

¹ Feminismus je ženské sociální hnutí, které zdůrazňuje lidská práva žen.

manželství za omezení osobní svobody a je spíše tolerantnější k nesezdanému svazku. Věková hranice, kdy partneři žijí v nesezdaném soužití, je okolo 21. až 26. roku života [Simota 2005].

1.3 Rozvod

Rozvod či rozchod partnerů představuje jednání, kdy dochází k ukončení vztahu. Je to obvykle složitý etický, právní a psychologický problém, neboť se nedotýká pouze života manželů, ale také jejich majetkových poměrů a především dětí. Rozvod obvykle těžce prožívají jak rodiče, tak děti. Pouze někteří jedinci berou rozvod jako vítězství, ale to jsou pouze ti, kteří v rodině „neměli“ žádné vztahy nebo tyto vztahy byly velmi špatné.

Pocit, že se chce jeden z partnerů rozvést, může začít velmi brzy po uzavření manželství a někteří partneři přiznávají, že měli pochybnosti o svém partnerovi už před svatbou. Než se partneři definitivně rozhodnou rozvést, prochází různými fázemi. Mezi ně patří fáze pochybností vztahu, odcházení a usmiřování manželů či fáze rozvodových fantazií, které vedou k definitivnímu rozvodu. Znaky rozvodového potenciálu tak můžeme rozdělit na znaky středně významné a významné [Schmidová 2011: 43-44].

Mezi středně významné znaky patří situace, kdy rodiče mají oddělené kontakty s dětmi, kontakt mezi partnery končí hádkou a všechnen čas tráví každý zvlášť. Mezi další středně významné znaky řadíme situace, kdy každý z partnerů hodnotí manželství protikladně a interpretuje kvalitu manželství svým rodičům a přátelům zcela odlišně. Dále sem patří stav, kdy dochází k prostorovému oddělení v domácnosti, zaniká společné stolování a každý se stará sám o své finance [tamtéž].

Nyní si řekneme něco o znacích významných, které v rozvodové fázi hrají hlavní roli. Za takové znaky považujeme situaci, kdy manželé mají mimomanželský vztah, vzájemný postoj partnerů je lhostejný a sex v manželství chybí více než šest měsíců. Dále jsou to situace, kdy oba uvažují o rozvodu v klidu a mají představu o rozvodu včetně právních úkonů nebo když jeden z partnerů již kontaktoval advokáta [tamtéž].

Teď bych ráda objasnila, co znamená pojem emoční forma rozvodu. Toto pojetí můžeme definovat několika způsoby. Především je to dosažení citového odstupu od rozbitého manželství či vztahu s tím, že je důležité si uvědomit, že tento vztah se nikdy nevrátí. Dále sem patří jak citové, tak sexuální odpoutání od svého partnera a oddělení manželství od rodičovství. Rozvod pochopitelně snáší hůře partneři, kteří si rozvod nepřáli. Průběh emočního rozvodu je podle různých odborníků členěn do odlišných stádií. Poupětová ve

sborníku studií o rodičích, dětech a jejich problémech tato stadia popisuje takto [Schmidová 2011: 43-44]:

- 1) **Odmítání skutečnosti či protest.** V této fázi prožívá odmítnutý partner situaci jako zlý sen, ze kterého se chce probudit. Většinou žádá partnera, aby mu dal ještě šanci, snaží se navázat kontakt a trápí se tím, co měl udělat jinak, aby bylo jejich partnerství šťastné. V opačném případě může docházet k hledání důvodu k rozvodu, a tak většinou odmítnutý partner hledá příčinu v e-mailové poště či mobilu [tamtéž].
- 2) **Léčba bolesti.** V této fázi si už partneri uvědomují, že jejich vztah skončil, a k jejich bolesti se přidávají emoce. Obvykle jsou zmatení a dochází k pocitům zoufalství, smutku, sebeobviňování, beznaděje a vzteku na sebe i partnera. Dochází také k prudkým výkyvům nálad [tamtéž].
- 3) **Odpoutání a stabilizace.** V tomto stádiu se stav bolesti a negativních emocí začíná stabilizovat. Opuštěný partner se odpoutává od života, který vedl se svým bývalým partnerem, a mizí myšlenky na návrat do vztahu. Dochází k navazování kontaktu s přáteli a vykonávání nových aktivit a činností [tamtéž].
- 4) **Vytvoření nové identity.** V této fázi dokáže partner vnímat rozvod jako emoční zkušenost, která mu pomohla rozvinout jeho síly, dovednosti a může se cítit více sám sebou [tamtéž].

A jaké jsou nejčastější příčiny rozvodu? Jako nejčastější příčina rozpadu manželství se obvykle udává nevěra. Za další příčiny, které můžeme charakterizovat jako příčiny patrné pouhým okem, považujeme závislost na alkoholu a drogách, násilnictví a surovost, sexuální deviace, duševní chorobu, zakomplexovanost a osobní nesnesitelnost. Většinu z těchto příčin bychom měli rozpoznat do měsíce od první schůzky nebo při první neshodě v partnerství. Naopak příčiny sekundární se obvykle projeví až během manželství. Mezi tyto příčiny patří vztahy k partnerovým rodičům, pocit „nic jsem si v životě neužil“, který obvykle přichází mezi třicátým a čtyřicátým rokem života, či profesní nespokojenost. Dále jsou to neshody ohledně koníčků, které se týkají především finančního a časového hlediska [Lengerová 1992: 10-14].

Pravděpodobnost, že mezi partnery dojde k rozvodu, stále stoupá. Podle Iva Možného [Možný 2006] bychom si měli objasnit dvě skutečnosti, proč k dlouhodobému nárůstu rozvodů dochází. Jednak je pravděpodobnost, že se manželství rozpadne, dáno dobou. Lidé v tradiční společnosti se mohli méně rozvádět, jelikož byla vysoká míra úmrtnosti a relativně

brzy bylo mnoho manželství ukončeno smrtí jednoho z manželů. Postupem času se úmrtnost snížila a to mělo za následek větší pravděpodobnost rozvodu. Aby k rozvodu mohlo dojít, je zapotřebí nejdříve uzavřít sňatek. Ve společnostech, kde lidé méně uzavírají sňatky a kde je vysoký podíl svobodných, je přirozené, že úroveň rozvodovosti bude nižší. V tradičních společnostech zůstávalo 12 až 20 % populace svobodné. Když byly odstraněny překážky, které lidem neumožňovaly sňatky a založení rodiny, do manželského svazku začal vstupovat téměř každý. V Československu bylo zaznamenáno, že v sedmdesátých letech do manželství vstoupilo 95 procent mužů a 97 procent žen. Je jasné, že vysoká sňatečnost zvyšovala i počet rozvodů. Moderní stát může ve své populační politice také prosazovat sňatečnost a tlačit na její zvyšování. Může to provést např. pomocí vysokého zdanění svobodných a bezdětných lidí. Jako příklad si můžeme uvést Československo, kdy během komunistického režimu byla k tomuto tlaku využívána bytová politika, jež znamenala, že pár, který nežil ve svazku manželském, neměl téměř žádnou šanci na získání bytu. Existuje však i opak, kde státy působí proti rozvodu a podporují např. svobodné matky [Možný 2006].

2 VÝVOJ ROZVODOVOSTI V ČR A JEHO POROVNÁNÍ S NĚKTERÝMI EVROPSKÝMI STÁTY

V této kapitole bych se ráda zaměřila na vývoj rozvodovosti jak v České republice, tak v některých státech Evropské unie. Chtěla bych nastínit historický vývoj rozvodovosti a podíl míry rozvodovosti na základě naměřených hodnot.

2.1 Vývoj rozvodovosti v ČR

Stále více dětí v České republice prožívá své dětství v neúplných či rekonstruovaných rodinách. V dnešní době je daleko častější tzv. sociální osiření než faktické, ke kterému dochází úmrtím jednoho z rodičů.

Česká republika, skandinávské země, Belgie či Rakousko patří v Evropě k zemím, které se vyznačují vysokou úrovní rozvodovosti. Až do poloviny 20. století se rozvody v západních společnostech téměř nevyskytovaly a manželství byla obvykle oficiálně ukončena smrtí jednoho z manželů. Do roku 1950 mohla manželství zaniknout rozlukou nebo rozvodem, ale k tomu se dostaneme v další kapitole. Od roku 1950 byl rozvod uzákoněn jako jediná forma zániku manželství za života obou manželů. Od 60. let začal počet rozvodů narůstat a do 90. let 20. století se úroveň rozvodovosti zvýšila téměř na trojnásobek. Tento nárůst byl způsoben mnoha specifickými faktory, mezi které patří nízký věk a vysoká intenzita sňatečnosti, která byla způsobena hlavně nedostatkem antikoncepce, a z toho důvodu byly sňatky uzavírány kvůli těhotenství partnerky. Dalším faktorem byl nedostatek bytů, který měl za následek soužití jednoho z manželů s rodiči. Manželé vychovávali své děti v relativně nízkém věku a manželské krize mohli řešit rozvodem. Jednu z nejvýznamnějších rolí v růstu počtu rozvodů hrála vysoká úroveň zaměstnanosti žen a s tím spojená jejich ekonomická nezávislost [Šťastná 2005]. Během 90. let se dlouhodobý růst počtu rozvodů zastavil. V roce 1999 jsme mohli zaznamenat výrazný pokles v počtu rozvodů, který se pohyboval na stejné úrovni jako v roce 1971. Tento náhlý pokles byl způsoben legislativní změnou, kdy novela zákona o rodině s platností od 1. srpna 1998 upravila podmínky, za kterých může být rozvod uskutečněn². Postupně tím, jak se nová legislativa začala zavádět do praxe, měsíční počty rozvodů se opět zvyšovaly. Šest let po novelizaci zákona dosáhl počet rozvodů téměř svého

² V praxi výši rozvodovosti nejvíce ovlivnilo ustanovení paragrafu 25, jež stanoví, že: „Manželství nelze rozvést, pokud nenabude právní moci rozhodnutí o úpravě poměrů nezletilých dětí pro dobu po rozvodu, které vydá soud v řízení podle § 176 občanského soudního řádu“ [Zákon o rodině, 2001, § 25 citován in Šťastná 2006: 175].

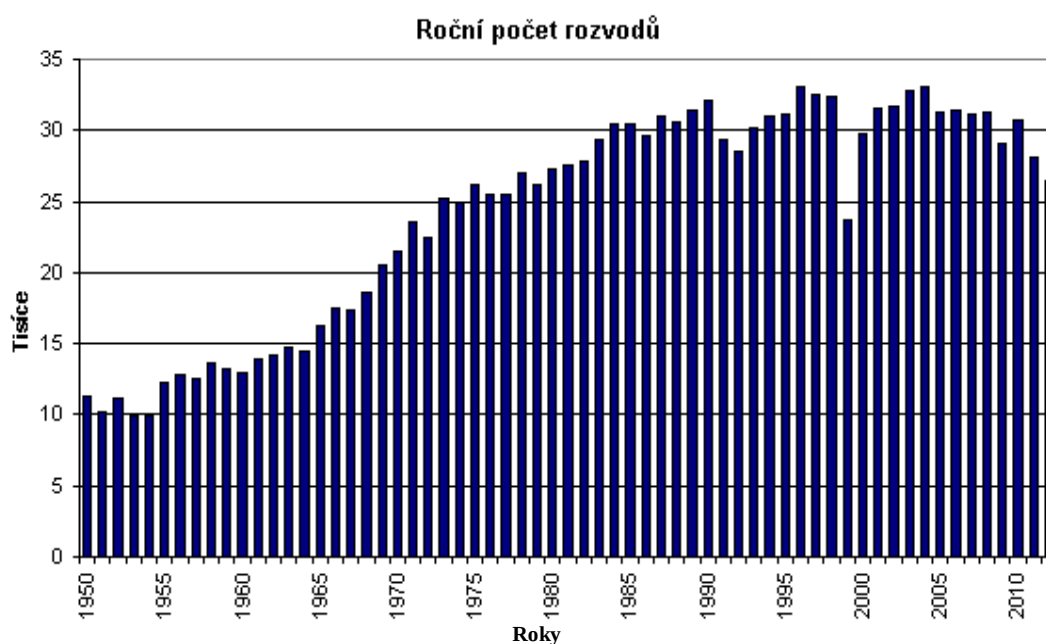
maxima, což bylo 33 060 rozvedených manželství. Historicky nejvyšší číslo v počtu rozvodů bylo zaznamenáno v roce 1996, a to 33 113 rozvodů. V roce 2012 byl zaznamenán poměrně nízký počet rozvodů, který činil 26 402 rozvedených manželství, což bylo o 1,7 tisíce méně než v roce 2011. Tak nízká úroveň ročních rozvodů byla naposledy zaznamenána koncem 70. let 20. století. Jistě jsme mohli zaregistrovat, že během historického vývoje rozvodovosti docházelo k různým krátkodobým výkyvům, které bývají právě důsledkem legislativních změn [Šťastná 2006].

V 90. letech 20. století bylo z celkového počtu rozvedených manželství 71,7 % s nezletilými dětmi, avšak v roce 2013 se tento počet snížil na 57,5 %. Hlavním důvodem, kvůli kterému docházelo ke snížení zastoupení rozvedených manželství s nezletilými dětmi, byl rostoucí počet rozvodů dlouhotrvajících manželství, kdy děti rodičů již dosáhly zletilosti. Dalším důvodem byla také nízká úroveň plodnosti posledních let a zákon č. 91/1998 Sb., který upravoval podmínky pro rozvod manželství s nezletilými dětmi. V roce 2012 bylo zaznamenáno, že na jednu rozvádějící se dvojici s nezletilými dětmi připadlo průměrně 1,5 dítěte, a dá se říci, že tento průměr je dlouhodobě stabilní. Jen pro představu, v 50. letech to bylo v průměru 1 dítě a v 80. letech to bylo průměrně 1,1 – 1,2 dítěte na jedno rozvádějící se manželství [tamtéž].

V roce 2012 se z celkového počtu rozvodů jednalo o 72 % manželů, kteří se rozváděli poprvé, dále o 11 % rozvádějících se dvojic opakovaně a 17 % párů, kdy se muž rozváděl poprvé a pro ženu to byl již další rozvod, nebo naopak [tamtéž].

Od 90. let 20. století jsme mohli zaregistrovat, že se změnila struktura rozvodů podle délky trvání manželství. Začalo docházet ke zvyšování počtu rozvodů déletrvajících manželství. Po více než 20 letech od sňatku se v roce 1992 rozvádělo 13 % ze všech manželství, v roce 2002 to bylo už 20 % a v roce 2012 se tento počet zvýšil na 29 %. Rozvody manželství, která trvala méně než pět let představovala v roce 1992 více než 32 % rozvodů, od počátku roku 2000 to bylo méně než 20 % rozvodů a v roce 2012 připadalo na manželství kratší než pěti let necelých 19 %. Průměrná délka trvání manželství při rozvodu mezi lety 2003 a 2013 vzrostla z 11,8 na 13,0 let. Od počátku 90. let minulého století vzrostla tato úroveň o 2,8 roku. Podle Českého statistického úřadu se nejvíce rozvádějí partneři, kteří dosáhli základního vzdělání [Český statistický úřad 2013].

GRAF 1: Počet rozvodů od roku 1950 do roku 2010

Zdroj: [Český statistický úřad 2013]

2.2 Vývoj rozvodovosti v EU

Počet manželství, která byla uzavřena v EU-27 v roce 2010, činil 2,2 milionu, zatímco počet rozvodů byl v roce 2009 kolem 1,0 milionu. Počet sňatků na 1 000 obyvatel činil roku 2010 okolo 4,4. Oproti tomu hrubá míra rozvodovosti na 1000 obyvatel dosahovala v roce 2009 úrovně 1,9.

V roce 1970 byl zaznamenán 1,0 rozvod na 1000 obyvatel. Tento počet se však téměř zdvojnásobil a v roce 2009 dosahoval 1,9 rozvodů. V současné době je nejnižší úroveň hrubé míry rozvodovosti v jihoevropských zemích a v zemích jako je Irsko, Polsko, Rumunsko, Slovinsko či Bulharsko. Ráda bych poznamenala, že některé státy Evropské unie až do nedávné doby neumožňovaly rozvody kvůli některým z vnitrostátních právních předpisů. Mezi tyto státy patří např. Itálie, Španělsko, Irsko a Malta. V Itálii nebyl z právního hlediska rozvod možný do roku 1970, ve Španělsku do roku 1981, v Irsku do roku 1995 a na Maltě až do roku 2011 [Eurostat 2012]. Naopak prvním státem, v němž byl rozvod umožněn již od 16. století, byl Island. Ve Francii a Lucembursku byl rozvod možný od 18. století a ve většině ostatních zemí od 19. století. Téměř ve všech evropských zemích jsou rozvody registrovány u soudu [Simó, Spijker, Solsona 2009]. Nyní bych se ráda zaměřila na některé konkrétní státy

Evropské unie, které se odlišují svým vývojem rozvodovosti a mají odlišnou rozvodovou legislativu.

TABULKA 1: Hrubá míra rozvodovosti na 1000 obyvatel ve státech eu od roku 1960 do roku 2011

	1960	1970	1980	1990	2000	2009	2010	2011
EU-27 (2)	1.0	1.0	1.5	1.6	1.8	1.9	2.0	2.1
Belgium	0.5	0.7	1.5	2.0	2.6	3.0	2.7	2.9
Bulgaria	1.2	1.2	1.5	1.3	1.3	1.5	1.5	1.4
Czech Republic	1.4	2.2	2.6	3.1	2.9	2.8	2.9	2.7
Denmark	1.5	1.9	2.7	2.7	2.7	2.7	2.6	2.6
Germany	1.0	1.3	1.8	1.9	2.4	2.3	2.3	2.3
Estonia	2.1	3.2	4.1	3.7	3.1	2.4	2.2	2.3
Ireland	-	-	-	-	0.7	0.7	0.7	0.7
Greece	0.3	0.4	0.7	0.6	1.0	1.2	1.2	1.2
Spain	-	-	-	0.6	0.9	2.1	2.2	2.2
France (3)	0.7	0.8	1.5	1.9	1.9	2.0	2.1	2.0
Italy (2)	-	0.3	0.2	0.5	0.7	0.9	0.9	0.9
Cyprus	-	0.2	0.3	0.6	1.7	2.2	2.3	2.3
Latvia	2.4	4.6	5.0	4.0	2.6	2.3	2.2	4.0
Lithuania	0.9	2.2	3.2	3.4	3.1	2.8	3.0	3.4
Luxembourg	0.5	0.6	1.6	2.0	2.4	2.1	2.1	2.1
Hungary	1.7	2.2	2.6	2.4	2.3	2.4	2.4	2.3
Malta	-	-	-	-	-	-	-	0.1
Netherlands	0.5	0.8	1.8	1.9	2.2	1.9	2.0	2.0
Austria	1.1	1.4	1.8	2.1	2.4	2.2	2.1	2.1
Poland	0.5	1.1	1.1	1.1	1.1	1.7	1.6	1.7
Portugal	0.1	0.1	0.6	0.9	1.9	2.5	2.6	2.5
Romania	2.0	0.4	1.5	1.4	1.4	1.5	1.5	1.7
Slovenia	1.0	1.1	1.2	0.9	1.1	1.1	1.2	1.1
Slovakia	0.6	0.8	1.3	1.7	1.7	2.3	2.2	2.1
Finland	0.8	1.3	2.0	2.6	2.7	2.5	2.5	2.5
Sweden	1.2	1.6	2.4	2.3	2.4	2.4	2.5	2.5
United Kingdom	-	1.0	2.6	2.7	2.6	2.0	2.1	2.1
Iceland	0.7	1.2	1.9	1.9	1.9	1.7	1.8	1.6
Liechtenstein	-	-	-	-	3.9	2.7	2.4	2.5
Norway	0.7	0.9	1.6	2.4	2.2	2.1	2.1	2.1
Switzerland	0.9	1.0	1.7	2.0	1.5	2.5	2.8	2.2
Montenegro	-	-	-	-	-	0.7	0.8	-
Croatia	1.2	1.2	1.2	1.1	1.0	1.1	1.1	1.3
FYR of Macedonia	0.7	0.3	0.5	0.4	0.7	0.6	0.8	0.9
Turkey	-	-	-	-	-	1.6	1.6	1.6

(1) Divorce was not possible by law in Italy until 1970, in Spain until 1981, in Ireland until 1995 and in Malta until 2011.

(2) 1971 instead of 1970.

(3) Excluding French overseas departments for 1960 to 1990.

Source: Eurostat (online data code: demo_ndivind)

Zdroj: [Eurostat 2012]

2.2.1 Švédsko

Ve Švédsku se úroveň rozvodovosti zvyšovala především do poloviny 70. let. Důvodem byla liberalizace rozvodové legislativy, kdy byl zaveden rozvod bez stanovení viny, rychlý průběh rozvodu pro páry bez dětí, a pokud měli manželé děti, museli podle zákona vyčkat 6 měsíců na rozhodnutí o rozvodu. Na přelomu 70. a 80. let se počty rozvodů stabilizovaly a ke konci 80. let došlo k jejich snížení. Od 90. let se opět začala zvyšovat úroveň rozvodovosti, ale v poslední době se počet rozvodů drží na hranici 20 tisíc za rok. Jen pro představu, v roce 1974 byl počet rozvodů přes 26 tisíc. Podle odhadů se však ročně rozpadá 50 tisíc vztahů, ale z toho 30 tisíc připadá na nesezdaná soužití. Švédsko má oproti jiným zemím poměrně vysoký podíl rozpadu úplných rodin s dětmi. Ve věku 9 let má

již pětina zkušenost s rozpadem vztahu svých rodičů a ve věku 15 let je to až 30 % dětí [Šťastná 2009].

2.2.2 Norsko

V Norsku může dojít k ukončení manželství rozvodem nebo rozlukou. Rozlukou končí více manželství než rozvodem. V roce 2006 zaniklo rozlukou 12,1 tisíc manželství a rozvodem 10,6 tisíc manželství. Jediným důvodem rozvodu je hrubé zacházení. Manželství končí buď smrtí jednoho z manželů, nebo rozhodnutím o rozvodu. Pokud jeden z manželů požádá o rozlukou manželství, nemusí uvádět důvod a do 8 týdnů je manželům doručen list o rozluce. Po uplynutí jednoho roku mohou manželé požádat o rozvod, nebo pokud spolu manželé znovu začnou žít, rozluka zaniká [Šmíd, Šínová a kolektiv 2013]. Od 70. let se zvyšuje úroveň počtu rozvodů a především počet dětí rozvodem postižených.

TABULKA 2: Počet rozvodů a rozluk v norskou v letech 1960 – 2006

rok	1960	1965	1970	1975	1980	1985	1990	1995	2000	2006
Počet rozvodů (tis.)	2,4	2,6	3,4	5,6	6,6	8,2	10,2	10,4	10,1	10,6
rok	1961 - 65	1966 - 70	1971 - 75	1976 - 80	1981 - 85	1986 - 90	1991 - 95	1996 - 2000	2001 - 2005	2006
Rozluka (tis.)	2,5	3,4	6,0	7,8	9,8	11,5	12,1	11,8	12,9	12,1

Zdroj: [Šťastná 2009]

2.2.3 Francie

Ve Francii lze rozlišit tři základní typy rozvodu, a to rozvod pro odloučení, rozvod se zaviněním a rozvod společnou dohodou. Vedle těchto typů rozvodu stojí ještě rozluka, která z právního hlediska manželství neukončuje, ale je spíše chápána jako přechodná etapa krize manželství, která obvykle vyústí v rozvod, nebo usmíření manželů. Rozvod pro odloučení je manželům umožněn, pokud spolu nežijí alespoň šest let nebo pokud je jeden z manželů psychicky nemocný po dobu nejméně šesti let a nemoc znemožňuje soužití. Rozvod se

zaviněním může být zaviněn jedním nebo oběma manžely. Co se týče rozvodu společnou dohodou, ten má dvě podoby. Pokud se manželé domluví pouze na rozvodu, jde o rozvod navržený a přijatý. Pokud se manželé domluví na rozvodu i na otázkách vzájemného vypořádání pro dobu po rozvodu, jde o rozvod společné žádosti [Šmíd, Šínová a kolektiv 2013]. Po druhé světové válce počet rozvodů poklesl a na poměrně nízké úrovni se držel do poloviny 60. let. Od roku 1964 se počet rozvodů zvyšoval a do roku 1993 se roční počet rozvodů udržoval na úrovni mezi 106 a 108 tisíci. Značný nárůst byl potom v roce 1995, kdy bylo rozvedeno přes 120 tisíc manželství. Tento růst v posledních letech stále přetrvává a v současné době se rozvádí téměř polovina manželství. Potom, co v roce 2005 vstoupil v platnost nový rozvodový zákon, se roční počet rozvodů vyšplhal až na 152 tisíc. V praxi poklesl rozvod se zaviněním a naopak se zvýšil počet rozvodů společnou dohodou [Šťastná 2009].

2.2.4 Itálie

Itálie je zajímavá tím, že rozvod manželství byl uzákoněn až v roce 1970. V porovnání s ostatními evropskými státy se počet rozvodů drží na velmi nízké úrovni, jejíž příčina tkví zřejmě v silné náboženské tradici. Aby mohlo dojít k rozvodu, musí být stanoveny tzv. absolutní důvody k rozvodu a soud musí prokázat, že je manželství nenapravitelně rozvráceno. Mezi absolutní důvody k rozvodu patří trestný čin jednoho z manželů, jiné státní občanství jednoho z manželů před vstupem do manželství, nenaplnění sexuální funkce v manželství, usmrcení dítěte nebo incest. K rozvodu může dojít také v případě, že pár žije odloučeně nebo po dohodě, kdy uplynula doba nejméně tří let od rozlukového řízení. Od roku 1975 se počet rozvodů v Itálii zvyšoval. Počet rozvodů byl okolo 10 tisíc ročně a v roce 2005 dosahoval 47 tisíc, ale jak už jsem zmínila, oproti ostatním státům se drží na relativně nízké úrovni [Šťastná 2009].

2.2.5 Německo

V roce 1977 došlo k novelizaci rodinného práva, jež stanovilo, že manželství je možné rozvést pouze z důvodu nezvratitelného rozvratu. Manželé také mohou požádat o rozvod, pokud žili alespoň jeden rok odděleně. Dále rodinné právo umožňuje nerozvést manželství, pokud by to mělo neblahý dopad na nezletilé děti [Šmíd, Šínová a kolektiv 2013]. Od 60. let rozvodovost výrazně stoupá. Výjimkou byla 70. léta v západním Německu a 90. léta ve východním Německu, kdy došlo ke změně v rozvodové legislativě. V roce 1960 byl počet

rozvodů okolo 73 tisíc ročně a v roce 2003 dosáhl svého vrcholu, kdy bylo rozvedeno více než 213 tisíc manželství. Od té doby rozvodovost relativně poklesla. Největší skok v počtu rozvodů byl zaznamenán od poloviny 90. let do roku 2003, kdy rozvodovost vzrostla na 42 %. K rozvodu manželství nejčastěji dochází po šesti letech od uzavření sňatku [Šťastná 2009].

3 HISTORICKÝ VÝVOJ A ZMĚNA V LEGISLATIVĚ RODINNÉHO PRÁVA

Nejdříve bychom si měli objasnit, co si vůbec pod výrazem rodinné právo máme představit. Rodinné právo můžeme v objektivním smyslu charakterizovat jako souhrn právních norem, které regulují manželské a rodinné vztahy. V právních normách se jen málokdy setkáváme s legální definicí pojmu rodina. Rodinu např. označoval Všeobecný zákoník občanský z roku 1811 v § 40 jako vztah mezi prarodiči a všemi jejich potomky, ale k tomuto zákoníku se ještě vrátíme. Předmětem rodinného práva jsou 3 typy právních vztahů, a to [Hrušáková, Králíčková 1998: 14-15]:

- 1) **Vztahy mezi manžely.** Tyto vztahy vznikají na základě dobrovolného a svobodného rozhodnutí muže a ženy, že chtějí vstoupit do manželství. Zákon upravuje předpoklady a podmínky vzniku manželství, práva a povinnosti manželů a jejich majetkové vztahy [tamtéž].
- 2) **Vztahy mezi rodiči a dětmi.** Prostřednictvím těchto vztahů mohou vznikat i vztahy mezi ostatními příbuznými. Tento zákon upravuje způsob určení rodičovství a vzájemná práva a povinnosti mezi rodiči a dětmi. Zákon také dílčím způsobem upravuje vztah mezi prarodiči a dětmi. Vztah mezi sourozenci je omezen na zákaz uzavření manželství. V zákonu o rodině se také můžeme dočíst o možnosti zásahu státu do rodiny, ale větší část je upravena v zákonu o sociálně-právní ochraně dětí [tamtéž].
- 3) **Vztahy náhradní rodinné výchovy.** Tento zákon nám podrobně sděluje, za jakých podmínek může být nezletilé dítě svěřeno do výchovy jiných fyzických osob než rodičů a upravuje jejich vzájemná práva a povinnosti [tamtéž].

3.1 Historický vývoj od roku 1918 do roku 1948

Po vzniku ČSR byly v Čechách, na Moravě a ve Slezsku manželské a rodinné poměry ve znění doplňujících novel upraveny na základě Všeobecného občanského zákoníku rakouského z roku 1811. Na Slovensku však bylo převzato tehdejší uherské občanské právo. Krátce po vzniku ČSR došlo k úpravě manželských vztahů na základě tzv. manželské novely č. 320/1919 Sb., která obsahovala složitá ustanovení o rozvodu od stolu

a lože a ustavení o rozluce. Tato novela také zavedla rozlučitelnost manželství pro katolíky, jelikož podle občanského zákoníku platilo pro katolíky jiné právo než pro židy či křesťany.

3.1.1 Rozvod od stolu a lože a rozluka

Rozvod od stolu a lože byl převzat z kanonického práva. Druh tohoto rozvodu znamenal zrušení manželského společenství, ale z hlediska právního manželství trvalo nadále.

³ Rozvedení manželé byli povinni si být navzájem věrní a mohli kdykoli manželské společenství obnovit. Oproti tomu rozluka znamenala úplné zrušení manželského svazku [Pávek 1973: 17].

V obecném zákoníku občanském platily jiné předpisy pro manželství katolíků a nekatolíků. Manželství katolické bylo rozlučitelné pouze smrtí jednoho z manželů. Totéž platilo i pro manželství smíšené, kdy jeden z manželů byl v období vstupu do manželství příslušníkem katolické církve. Pokud se však jeden z manželů stal příslušníkem katolické církve za trvání manželství, rozluka byla povolena.

Pokud jde o židovská manželství, u nich byla rozluka povolena. Celý proces probíhal tak, že muž odevzdal své ženě po vzájemné dohodě a se souhlasem soudu rozvodový list. Této rozluce však musel předcházet smířčí pokus. Dále byla rozluka ponechána na dohodě manželů. Pokud by se však manželé nedohodli, byla rozluka možná pouze v případě ženina cizoložství. Pokud tedy manžel trval z tohoto důvodu na rozvodu, musel soud souhlasit i proti vůli manželky.

Pro osoby bez vyznání platila ustanovení obecného zákoníku občanského až do vzniku manželské novely roku 1919, která sjednotila předpisy o manželství v českých zemích bez ohledu na náboženské vyznání [Pávek 1973: 24-27].

3.1.2 Smířčí řízení

Oběma způsobům rozvodu předcházelo tzv. smířčí řízení, o kterém pojednávala ustanovení §§ 104, 107, a 132 o. z. o., jež probíhalo různými způsoby. U dobrovolného rozvodu od stolu a lože byli manželé povinni jít za farářem a sdělit mu důvody, proč se chtějí rozvést. Farář měl za úkol jim připomenout slavnostní slib, který byl učiněn při oddavkách, a upozornit je na neblahé důsledky rozvodu. Pokud se však manželé chtěli i přesto rozvést, musel farář napsat písemné osvědčení, že trvají na svém rozhodnutí o rozvodu. Další způsob

³ Zrušením manželského společenství máme na mysli od stolu a od lože.

byl nedobrovolný rozvod, kdy chtěl rozvod jeden z manželů. V tomto procesu museli jít opět manželé za farářem, a pokud by jeden z manželů k němu odmítl jít, farář musel napsat písemné osvědčení řádnému soudu, který měl o této věci rozhodnout. Poslední typ byl rozvod židovského manželství. Tito manželé se obraceli na rabína nebo učitele náboženství. Ani jedno ze smírčích řízení nemělo zákonem stanovenou časovou frekvenci. Pokud se smír před duchovním správcem nepodařil, muselo být vydáno „písemné vysvědčení“ o tom, že manželé trvají na svém rozhodnutí, které bylo přikládáno k žádosti o rozvod u soudu [Pávek 1973: 18].

Významným mezníkem v oblasti manželského práva byla manželská novela č. 320/1919 Sb., která podle § 27 změnila ustanovení o smírčích soudech. Od té doby se smírčí pokusy konaly pouze před soudem, a to v osmidenních lhůtách. Jelikož zákon kladl důraz na objasnění problematiky vztahů mezi manžely, museli se oba manželé dostavit osobně [Pávek 1973: 19].

3.2 Historický vývoj od roku 1950 do roku 1963

Od 1. ledna 1950 přestal v českých zemích platit obecný zákoník občanský z roku 1811 i manželská novela z roku 1919 a místo toho byl zaveden zákon o právu rodinném č. 265/1949 Sb. Tento zákon vznikl na základě ústavy a po vzoru sovětského socialistického práva 9. 5. 1948. Nový zákon zavedl rozvod jako jedinou možnost pro zrušení manželství za života obou manželů. Bylo také upuštěno od smírčího řízení před rozvodem, což patřilo mezi nejvýraznější změny v rozvodovém řízení [Pávek 1973: 53]. Rozvod představoval trvalé ukončení manželství a možnost uzavření nového sňatku. Byl však stanoven pouze jeden důvod, na jehož základě mohlo být manželství rozvedeno, a to hluboký a trvalý rozvrat manželství. Zánik manželství byl založen na principu zavinění rozvratu, tzn., že o rozvod nemohl žádat ten z manželů, který rozvrat zavinil, ledaže by druhý z manželů s rozvodem souhlasil. Novelizací zákona v roce 1955 došlo ke změně předpisů o rozvodu, kdy bylo povoleno rozvést manželství i proti vůli nevinného manžela, pokud spolu manželé delší dobu nežili. Ve vztahu mezi rodiči a dítětem byl zrušen institut otcovské moci a byla ustanovena rodičovská moc, kdy oba rodiče měli stejnou moc a jejich hlavní povinností bylo spravovat majetek nezletilého dítěte s péčí řádného hospodáře a starat se o tělesný a duševní rozvoj dítěte [Hrušáková, Králíčková 1998:24-26].

3.3 Historický vývoj od roku 1964 do 1997

Dne 1. dubna roku 1964 došlo k úpravě rozvodů v ustanoveních zákona č. 94/1963 Sb. o rodině a zákona č. 99/1963 Sb. občanského soudního řádu. Hlavní změnou bylo to, že bylo opuštěno od principu viny na rozvodu, tzn., kdo měl výlučnou vinu na rozvratu manželství. V zákoně o rodině byl velmi zdůrazňován společenský význam manželství a k rozvodu manželství mohlo dojít pouze ve zvláště odůvodněných případech, zejména pokud byl postoj k manželství v rozporu se zájmem společnosti. Podmínkou rozvodu bylo hluboké a trvalé rozvrácení manželského vztahu, kdy nelze očekávat jeho obnovení. Tento rozvrat se nazývá rozvratem kvalifikovaným. Soud také musel přihlédnout k zájmům nezletilých dětí a byl povinen obligatorně zjistit příčiny rozvratu. Je třeba zdůraznit, že bylo opět ustanoveno smířčí řízení, ke kterému muselo dojít před řízením o rozvod. Toto povinné smířčí řízení platilo do roku 1973. Ráda bych poznamenala, že rozvod v této době nebyl příliš jednoduchý, neboť i když se oba manželé na rozvodu shodli, museli být připraveni na to, že soud může brát jejich manželství stále jako společensky účelné a rozvod zamítnout [Šmíd, Šínová a kolektiv 2013].

3.3.1 Úprava poměrů dětí pro dobu po rozvodu

Pokud se manželé chtěli rozvést, soud vždy nejdříve přihlížel k zájmům nezletilých dětí. Jestliže byla situace ve vztahu mezi manželi tak vážná, že nemohli plnit společenský účel, bylo tím zpravidla i vyloučené, že by mohli řádně plnit funkci jakožto rodiče. Došel-li soud k závěru, že k rozvodu může dojít i po přihlédnutí k zájmu nezletilých dětí, postupoval hlavně podle § 26 zákona o rodině. V tomto paragrafu bylo ustanoveno, že soud upraví práva a povinnosti rodičů k dítěti pro dobu po rozvodu, zejména určí, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak má každý z rodičů přispívat na jeho výživu. Toto rozhodnutí může být nahrazeno dohodou rodičů, kterou však musí schválit soud. Soud při rozhodování o právech a povinnostech rodičů nebo při schvalování jejich dohody má za povinnost přihlédnout k tomu, aby byly zajištěny nejpříznivější podmínky pro správný vývoj dítěte. Aby soud mohl určit, ke kterému z rodičů dítě půjde, musel zhodnotit osobnost každého z rodičů, prostředí, popřípadě osoby, které v něm žijí, a nakonec osobnost dítěte a jeho vztah k rodičům. Důležitá kritéria pro posuzování osobnosti rodičů byla do určité míry náplní rozvodového řízení. Další hlediska potom soud zjišťoval pomocí svědků, zpráv ze školy, posudků ze zaměstnání apod. Dalším podstatným faktorem pro soud bylo prostředí a osoby, které v něm žily, popřípadě

jaký vliv mohly mít na dítě. Nakonec soud hodnotil osobnost dítěte, jeho záliby a zájmy, povahové vlastnosti, zdravotní stav, věk a jeho vztah k rodičům. Starší děti mohl soud vyslechnout a zeptat se jich, co si myslí o navrhovaných či zamýšlených opatřeních. Kromě rozhodnutí, komu má být dítě svěřeno do výchovy, bylo také nezbytné určit, jak má každý rodič přispívat na výchovu dítěte, čímž se především myslela vyživovací povinnost [Pávek 1973: 101-103].

3.4 Historický vývoj od roku 1998 po současnost

Zákon o rodině z roku 1963 byl už několikrát novelizován a k největší a nejvýznamnější novelizaci došlo zákonem č. 91/1998 Sb. v roce 1998. Novela zejména zavedla možnost, že k rozvodu mohlo dojít po vzájemné dohodě manželů, zvýšila ochranu manžela, který se rozvodu bránil, a došlo k posílení ochrany nezletilých dětí při rozvodu.

Podle zákona z roku 1998 je důvodem k rozvodu hluboký a trvalý rozvrat manželství a kvůli tomu nelze zpravidla očekávat obnovení manželského soužití. Při rozhodování o rozvodu bere soud v úvahu příčiny, které k rozvratu vedou. Tyto příčiny mohou být subjektivního nebo objektivního charakteru. Mezi příčiny subjektivního charakteru patří např. porušování povinností stanovených v ustanoveních § 18 zákona o rodině, který vytyčuje, že partneři mají v manželství stejná práva a povinnosti, jsou povinni být si věrni, žít spolu, pomáhat si, respektovat se, společně pečovat o děti a vytvářet vřelé a zdravé rodinné prostředí. Mezi objektivní příčiny patří např. neplodnost [Ministerstvo práce a sociálních věcí 2014]. Zjištění příčin rozvratu může mít i hmotně právní důsledky týkající se zejména vyživovací povinnosti k rozvedenému manželovi nebo vypořádání společného jmění. Manželství je možno rozvést i bez souhlasu jednoho z manželů. Soud tedy smí manželství rozvést proti jeho vůli, a to s výjimkou tzv. ztíženého rozvodu, který si nyní vysvětlíme. Dále si potom objasníme, za jakých okolností může dojít k rozvodu smluvenému [Hrušáková, Králíčková 1998: 121-122].

3.4.1 Ztížený a smluvený rozvod

Ztížený rozvod můžeme jinak nazvat jako rozvod s tvrdostní klauzulí. I přesto, že jsou splněny zákonné podmínky⁴ pro rozvod manželství, soud manželství nemůže rozvést, pokud jsou splněny podmínky tvrdostní klauzule. Tvrdostní klauzule spočívá ve zvýšení ochrany manžela, který s rozvodem nesouhlasí. Podmínky pro uplatnění tvrdostní

⁴ Zákonnými podmínkami se mělo na mysli, pokud šlo o hluboký a trvalý rozvrat manželství.

klauzule jsou tedy takové: Mezi manžely je hluboký a trvalý rozvrat, který soudu umožňuje manželství rozvést. Jeden z manželů s rozvodem nesouhlasí. Manžel, který s rozvodem nesouhlasí, nesmí být tím, kdo rozvrat manželství zapříčinil. Jedná se o manžela, kterému by rozvod způsobil závažnou újmu. Závažnou újmu se má na mysli, pokud je jeden z manželů invalidní nebo nějak vážně nemocný a tím odkázán na pomoc třetí osoby. Další podmínkou jsou mimořádné okolnosti, které svědčí ve prospěch manželství. Takovými okolnostmi se má např. na mysli, když jeden z manželů podá žádost o rozvod, protože jeho partnerovi byla zjištěna závažná či zhoubná nemoc, a on si našel mladší milenku [tamtéž].

Zákon však stanovuje, že pokud spolu manželé nežijí více než tři roky, soud manželství může rozvést, jestliže byly splněny ostatní podmínky pro rozvod, tj. pokud je manželství trvale a hluboce rozvráceno, že nelze očekávat jeho obnovení [Hrušáková, Králíčková 1998: 122-124].

Dalším typem rozvodu je nesporný neboli smluvený rozvod. Je založený na dohodě manželů, že oba s rozvodem souhlasí. Podmínky smluveného rozvodu jsou následující: Manželství trvalo alespoň jeden rok. Manželé spolu nejméně šest měsíců nežijí. Druhý z manželů s návrhem na rozvod souhlasí. Pokud jsou tyto podmínky splněny, soud dále nezjišťuje příčiny rozvratu. Ke splnění těchto podmínek jsou ještě manželé povinni doložit další dokumenty, aby k rozvodu mohlo dojít. Mezi tyto dokumenty patří písemné smlouvy, které upravují vypořádání vzájemných majetkových vztahů, práv a povinností společného bydlení, popřípadě vyživovací povinnosti pro dobu po rozvodu. Dalším požadavkem, který je nutno doložit, je pravomocné rozhodnutí soudu o schválení dohody o úpravě poměrů nezletilých dětí pro období po rozvodu. Výhodou nesporného rozvodu je celkové řešení všech právních následků rozvodu manželství i co se týče majetkových důsledků [Hrušáková, Králíčková 1998: 124-126].

3.4.2 Úprava poměrů dětí pro dobu po rozvodu

Pokud mají manželé nezletilé dítě, nemůže dojít k rozvodu, bylo-li by to v rozporu se zájmem těchto dětí, který je daný zvláštními důvody. Toto ustanovení se týká např. situace, kdy dítě vyžaduje péči obou rodičů, tzn., že je tělesně postižené či nějak vážně nemocné. Pokud rozvod není povolen, může dojít k tomu, že jeden z rodičů stejně rodinu opustí, ale druhý rodič, který pečuje o postižené dítě, je chráněn alespoň majetkově. Dále nemůže být manželství rozvedené, pokud nejsou upraveny poměry k nezletilým dětem pro dobu po rozvodu. Soud musí stanovit práva a povinnosti rodičů k dítěti, určit komu bude dítě svěřeno

do péče a jak mají rodiče přispívat na jeho výživu. Pokud z nějakých důvodů není možné dítě svěřit do rukou žádnému z rodičů, může soud svěřit dítě do výchovy jiné osobě nebo nařídít ústavní výchovu. Co se týče vyživovací povinnosti, konkrétní výše výživného je stanovena pouze tomu rodiči, který nemá dítě ve své péči. U druhého rodiče se samozřejmě počítá s tzv. faktickou vyživovací povinností.⁵ Hlavní význam, který novelizace zákona o rodině přinesla do našeho právního řádu, byla možnost svěření dítěte do společné nebo střídavé výchovy [Hrušáková, Králíčková 1998: 128-130].

- 1) **Společná výchova** je zakotvena již v zákoně o právu rodinném z roku 1949 a zákon o rodině na tuto koncepci navázal. V zákonu o rodině v ustanoveních § 26 odst. 2 bylo vytyčeno, že pokud mají rodiče o výchovu dítěte zájem a jsou způsobilí k jeho výchově, může soud nezletilé dítě svěřit do společné výchovy obou rodičů [Ministerstvo práce a sociálních věcí 2014]. V praxi to znamenalo, že poměry dítěte zůstanou stejné jako před rozvodem. Toto rozhodnutí muselo být ovšem v zájmu dítěte. Tato forma výchovy je doporučena zejména u dětí starších [Eprávo 2001].
- 2) **Střídavá výchova** znamená, že dítě pobývá u každého z rodičů po určitou dobu. Při rozhodování o střídavé péči je zapotřebí uvážit věk dítěte, vzdálenost bydliště rodičů, citový vztah dítěte k rodičům, vlastnosti rodičů apod. Tato výchova není vhodná pro děti raného školního věku a děti předškolního věku by neměly pobývat u jednoho z rodičů déle než dva týdny [tamtéž].

Novela také zpřesnila kritéria, za jakých soud může rozhodovat o svěření dítěte do výchovy. Soud především dbal na zájem dítěte s ohledem na jeho osobnost, schopnosti, vlohy a vývojové možnosti. Soud chtěl, aby bylo respektováno právo dítěte na výchovu obou rodičů a udržování pravidelného kontaktu mezi nimi. Dále soud chtěl, aby tomu z rodičů, jemuž dítě nebylo svěřeno do péče, byl udělen nárok na pravidelné informace o dítěti. Těmito informacemi se měly na mysli jak zdravotní stav dítěte, tak školní výsledky či mimoškolní aktivity. Soud také bral v úvahu, jaká byla citová orientace a zázemí dítěte, stabilita výchovného prostředí, výchovné schopnosti rodiče a hmotné zabezpečení. Soud dále přihlížel k tomu, kdo dbal o dítě a jeho výchovu po stránce citové, mravní a rozumové. U dětí staršího věku bral soud zřetel i na stanovisko samotného dítěte. Dohoda o styku dítěte s rodičem

⁵ Faktickou vyživovací povinností se má na mysli samotná výživa, ošacení, bydlení, péče o zdraví, vykonávání výchovy nezletilého dítěte, příprava k budoucímu povolání aj.

nepotřebovala schválení soudu. Pokud to však bylo nutné, soud v zájmu dítěte styk mezi rodičem a dítětem omezil nebo zakázal [Hrušáková, Králíčková 1998].

3.4.3 Nový občanský zákoník rodinného práva

Ke dni 1. 1. 2014 nabyl účinnosti nový občanský zákoník. Jak již víme, rodinné právo bylo doposud upraveno především v zákoně o rodině a nový občanský zákoník zařazuje rodinné právo zpět do občanského zákoníku. Tím, že začal platit nový občanský zákoník, přestal platit zákon o rodině. Co se týká úpravy o rozvodu, téměř nic se nezměnilo, protože nový občanský zákoník zachovává stávající úpravu rozvodu [Ministerstvo spravedlnosti České republiky, 2013].

Zákon tedy stanovuje, že k rozvodu může dojít, pokud je manželství hluboce a trvale rozvráceno, že nelze očekávat jeho obnovení a je nutné prokázat příčiny tohoto stavu. Příčinami rozpadu manželství je obvykle porušování manželských povinností. Mezi tyto povinnosti patří povinnost manželů žít spolu, pomáhat si, společně pečovat o děti a vytvářet zdravé rodinné prostředí, být si věrni, vzájemně se respektovat aj. Soud se vždy před zahájením řízení o rozvod musí pokusit o smíření účastníků. Má povinnost brát ohled na zájmy dětí a zajistit co nejlepší podmínky pro jejich zdárný vývoj. Soud stanoví, komu bude dítě svěřeno do péče, a určí výši výživného. Je také možné a pro dítě blahodárné, že rodiče se na povinnostech a právech vůči dítěti sami domluví. Tuto dohodu však musí schválit soud. Pokud je tedy dítě již svěřeno jednomu z rodičů do péče, soud bez návrhu jednoho z nich neupravuje styk druhého rodiče s dítětem. Stále platí, že nezletilé dítě může být svěřeno do střídavé nebo společné péče rodičů. Tuto úpravu výchovy přinesla novelizace zákona o rodině z roku 1998 [Francová, Dvořáková Závodská 2014].

4 VLIV ROZVODU NA DĚTI

V dnešní společnosti se objevuje stále více otázek, jestli rozvod má, či nemá vliv na životní dráhu dětí. Ve společnosti byly dlouhou dobu neúplné rodiny pokládány za špatné pro vývoj dětí, a proto bych se ráda pokusila na základě několika výzkumů zodpovědět otázku, zda rozvod má, či nemá dopad na jedince.

Psycholožka Judith Wallerstein, která na základě dlouhodobého studia prováděla rozhovory s více než 6000 dětmi a jejich rodiči, došla k závěru, že rozvod podstatně ovlivňuje životní dráhu jedince, a to jak dětství a dospívání, tak i dospělý život. K největší intenzitě ovlivnění dochází především v dospělosti, kdy nastává čas si vybrat svého partnera a vytvořit si vlastní rodinu. Pokud dítěti chyběla kvalitní vazba s otcem či matkou během dětství a dospívání, odráží se to v jeho budoucím životě především při hledání lásky a důvěrnosti. To vše potom může vést ke špatným rozhodováním ve vztazích, kdy se objeví nějaké překážky, nebo dokonce k celkovému vyhýbání se partnerským vztahům [Šťastná, 2006: 178].

Další výzkum, který Judith Wallerstein a její kolegové provedli, bylo sledování skupiny 131 dětí po dobu 25 let. Všechny tyto děti pocházely z rozvedených rodin a byly ve věku 5, 10 a 15 let. Těm nejmladším je v dnešní době okolo dvaceti let a těm nejstarším je ke čtyřiceti. Pouze sedm dětí z celkového počtu zkoumaných mělo po rozvodu dobrý vztah se svými nevlastními rodiči. Dvacet pět let po výzkumu se pouze 60 % rozhodlo pro uzavření manželství a dvě třetiny zkoumaných se rozhodly nemít děti. Pouze 30 % dětí, které pocházely z rozvedených rodin, dostalo finanční podporu, aby mohly studovat vysokou školu, zatímco děti z úplných rodin bylo 90 %. Tento výzkum poukazuje na to, jaký má rozvod tragický dopad na budoucí dráhu dítěte [Wallerstein, Lewis, Blakeslee 2001].

S protikladnou koncepcí přišla psycholožka Judith Rich Harris. Ta vycházela z teorie behaviorismu a vývojové psychologie. Uvádí, že rozvod rodičů má pouze malý vliv na životní dráhu jedince, a říká, že změny v chování jedinců jsou způsobeny genetickou dědičností a vlivem vrstevnické skupiny. Nejčastěji dochází k porovnávání párů jednovaječných dvojčat a párů dvouvaječných dvojčat, která mají v průměru 50 % shodných genů. Studie dokazují, že pravděpodobnost rozvodu je u dvouvaječných dvojčat dvakrát vyšší, pokud je rozveden také jeho sourozenec. U jednovaječných dvojčat je tato pravděpodobnost až šestinásobná. Z tohoto výzkumu Harris usuzuje, že právě dědičnost je faktorem, který ovlivňuje manželské i rozvodové chování dětí [Šťastná, 2006: 179].

Většina studií však dokládá, že rozvod má na děti silný efekt a především ovlivňuje jejich budoucí život. U některých dětí se mohou vyskytovat problémy v oblasti sexuálních vztahů, ve školních výsledcích, některé děti mohou mít obtíže s kontrolováním agresivity. V dalších kapitolách se na základě různých studií pokusím tyto problémy doložit.

4.1 Prožívání rozvodové situace u dětí různého věku

Reakce na rozvod je u každé věkové skupiny dětí různá. Každé dítě v odlišném věku rozvod jinak prožívá a dává své emoce najevo v různé formě. Věkové skupiny můžeme rozdělit na děti do 4 let, což jsou zejména kojenci a batolata, děti předškolního věku, děti mladšího a středního školního věku a děti v období puberty a dospívání.

4.1.1 Děti do 4 let

Nejprve bych začala u kojenců, kteří nerozumí významům slov jako rodina či rozvod, ale dokáží rozpoznat, jaká atmosféra v rodině panuje. Pokud novorozenci a kojenci slyší v prostředí klidný milý hlas a smích, tak i oni mají pocity klidu a cítí se dobře. Dítě také vnímá to, jaké pocity prožívá rodič, který se o něj stará. Pokud je rodič v období rozvodu neklidný a emočně nestálý, přenesse se tato negativní energie i na dítě. Typickými projevy dítěte může být větší plačtivost, časté buzení a neklid. Pokud dítě pozoruje nějaké hádky mezi rodiči, může se polekat nebo se dokonce rodičů bát [Špaňhelová 2010: 85-95].

V období batolete dítě už dokáže vnímat obsah některých slov a vnímá svou rodinu jako prostředí, kde má pocit bezpečí. Pokud dítě cítí, že se mezi rodiči děje něco negativního, začne projevovat více vzteku, neklid ve spánku nebo během noci může mít děsivé sny. Jelikož v batolecím období některé děti ještě nemluví a své pocity neumějí slovně vyjádřit, utíkají se právě k těmto reakcím [tamtéž].

4.1.2 Děti předškolního věku

V tomto věku dítě rodičům nejvíce důvěřuje a bývá ovlivněno fantazií. Začínají se u něj objevovat pocity viny za zmizení jednoho z rodičů. Právě s vývojem fantazie souvisí obavy dětí, jestli se ještě s rodičem po rozvodu uvidí a jestli se mu nic nestane. Děti, které zažívají nějakou obtížnou situaci, daleko rychleji dospívají, než ty, které nejsou vystavovány žádným negativním vlivům [tamtéž].

4.1.3 Děti mladšího a středního školního věku

U dětí mladšího školního věku je po rozvodu důležité, aby trávily čas jak s matkou, tak s otcem. Toto rozdělení času mezi oba rodiče je podstatné pro pocit dítěte, že ho mají oba rodiče stejně rádi, a umožňuje mu pochopit fakt, že se rodiče k sobě už nevrátí. Problém nastává, když rodič na dítě nemá čas nebo svou rodinu definitivně zavrhl. Dítě může být smutné, zažívat pocity ztráty, cítit se odmítnutý rodičem, který odešel, může mít pocit viny a může se také snažit dát rodiče znovu dohromady kvůli obavám z budoucnosti. Obávat se může např. toho, kdo ho bude doprovázet a vyzvedávat ze školy nebo kdo mu bude pomáhat s domácími úkoly. V tomto období může dítě ignorovat školu nebo mít špatné vztahy s přáteli [Ryšánková 2002].

Děti ve středním věku, tedy ve věku devíti až dvanácti let, už dokážou rozvod lépe pochopit, ale ne ho přijmout. V tomto věku dítě vyhledává aktivity bez přítomnosti rodičů a do popředí se dostávají kamarádi. Dítě obvykle hledá viníka rozvodu a má tendenci jednoho z rodičů zavrhnout. Jelikož rodiče mohou být po rozvodu emočně vyčerpaní a bez energie, dítě toho může využívat a snažit se s rodiči manipulovat. Děti v tomto věku mají také tendenci vyhledávat extrémní aktivity a chovat se riskantně. [tamtéž].

4.1.4 Děti v období puberty a dospívání

Děti v období puberty, tedy ve věku zhruba dvanácti až patnácti let, často obviňují jednoho nebo dokonce oba rodiče z jejich rozvodu. Mohou si začít prosazovat svou vůli a požadovat po nich, aby zůstaly u jednoho z rodičů, nebo se naopak přestěhovaly k druhému rodiči. U dětí tohoto věku je důležitější trávit čas s kamarády než s rodiči, ačkoli od rodičů potřebují stálou podporu. Dítě v tomto věku bývá velmi náladové, předvádí se, může trpět depresemi, mohou se u něj zhoršit známky a chování ve škole či může začít užívat alkohol či drogy. Pokud mezi rodiči dítěte probíhají hádky a vzájemné napadání, dítě ztrácí respekt k autoritě rodičům, což se může přenést na všechny autority [Smiková nedatováno].

Děti v období starší adolescence, tedy mezi patnáctým a osmnáctým rokem, už začínají mít svůj vlastní život, projevují určitou nezávislost, mají vyhraněné zájmy a rozpory a starosti rodičů je unavují a znechucují. Mají radost, když jsou rodiče šťastní, ale z přítomnosti nových partnerů rodičů mohou mít smíšené pocity. Samozřejmě záleží na tom, jaký si utvoří s novým partnerem otce či matky vztah. V tomto věku mohou mít děti, které trpí

rozvodovou nebo porozvodovou situací, problémy s učením, chováním, mohou utíkat z domova nebo dokonce mít problémy se zákonem [Ryšánková 2002].

4.2 Krátkodobé vlivy rozvodu na děti

Reakce dětí na rozvod mohou být odlišné podle různých věkových skupin, které jsem výše uvedla. Nyní se podíváme, jaké jsou krátkodobé psychologické a další reakce dětí na rozvod.

4.2.1 Smutek a deprese

Hlavním znakem, který se u dětí objevuje po rozchodu rodičů, je smutek. Děti se už nedokážou těšit z věcí, které jim dříve přinášely radost, a začínají jim být lhostejné. Dokonce ani nejlepší kamarád či oblíbený pořad v televizi je nepotěší. Děti se obvykle oddávají dennímu snění. I přes těžké období se jim ale může dařit ve škole, ale když přijdou domů, opět na ně doléhá smutek. U většiny dětí pocit smutku postupem času ustupuje, na novou situaci si zvyknou a vrátí se k předchozím aktivitám a činnostem, které jim dělaly radost [Smiková nedatováno].

Ve stavu deprese se mohou začít projevovat symptomy, jako jsou ztráta chuti k jídlu, podrážděnost, otažitost, pocit bezmoci a beznaděje či pokles zájmu o učení. U některých dětí se může projevit i zranitelnost, únava, slabost, snížená odolnost a motivace. V těch nejhorších případech se dítě může pokusit o sebevraždu. Ráda bych však zdůraznila, že deprese mají různé stupně intenzity a děti nepodléhají tak rychle depresi jako dospělí. Rozvod rodičů je však pro ně závažnou a bolestivou událostí, a proto u nich deprese mohou také vzniknout. Na děti má velký vliv, zda depresi prožívá rodič. Pokud je rodič depresivní, bez energie a emočně nestálý, je velká pravděpodobnost, že se deprese projeví i u dítěte. Pocity zoufalství a beznaděje mohou u dítěte vyvolat myšlenku na sebevraždu či poškozování. Někdy se pokus o sebevraždu spojuje s touhou zemřít a narodit se do lepšího života s opravdu milujícími rodiči, kteří se nikdy nerozvedou [tamtéž].

4.2.2 Změny v sebehodnocení a socializaci

Sebeúcta umožňuje dítěti prožívat pocit vlastní hodnoty, důvěřovat druhým lidem, využívat své schopnosti, těšit se ze života, ale také se poji s představou mužské a ženské role. Pokud jsou rodiče zatíženi vlastními problémy nebo když bojují během rozvodu o své dítě, aby ho získaly na svou stranu či do péče, děti jsou připraveny o možnost vnímat samy sebe

jako zdroj radosti rodičů. Rodiče a především matky po rozvodu mohou být emočně nestálé a nevyrovnané, což může vést ke kritice a trestání dětí. Tato kritika může u dětí vyvolat pocit méněcennosti a neschopnosti [Ryšánková 2002]. U dětí předškolního a staršího školního věku byla provedena studie, která potvrdila, že děti z rozvedených rodin jsou méně společenské, mívají méně blízkých přátel a obecně s kamarády tráví málo času. Při mezilidské komunikaci se mohou chovat neobvykle a nevhodně. Jsou zde však rozpory, zda jsou tyto účinky jen dočasné, nebo dlouhodobé. Výzkum, který provedl v roce 1981 Kurdek a kol., byl zaměřený na děti, jejichž rodiče se rozvedli, a ukázal, že vztahy s vrstevníky se po rozvodu zlepšily. Tyto děti mají možnost diskutovat se svými vrstevníky o tom, co se v rodině děje, a mnoho z nich může procházet stejnými problémy, o kterých mohou společně diskutovat [Demo, Acock 1988].

4.2.3 Somatické projevy a nechutenství

Pokud se v rodině děje něco negativního, dochází k rozpadu manželství, častým hádkám, matka je smutná a příliš si dítěte nevšímá, může dojít k tomu, že si dítě začne stěžovat na bolesti hlavy či břicha a chce se mu zvracet. Pokud je to spojené s psychickou stránkou dítěte, lékař obvykle žádné příznaky onemocnění neobjeví. Dítě svým projevem dává najevo, že má strach a obavy, co se bude dále dít. Tyto projevy mohou nastat, i když dítě odchází od jednoho rodiče k druhému. Dítě tedy těmito reakcemi projevuje obavy, úzkost či strach. Dalším případem, jak dítě může reagovat na špatné ovzduší v rodině, je nechutenství, které může vést až k mentální anorexii [Špaňhelová 2012].

4.2.4 Koktání, zamlklost a lhostejnost

Příčinou koktání jsou zejména konfliktní mezilidské vztahy, které dítě vnímá a které na něj doléhají. Dítě nedokáže projevovat svou zátěž, kterou prožívá, ani pocity brekem či křikem, a je spíše uzavřené do sebe. Koktání je tedy hlavní reakcí na zátěž. S uzavřeností také souvisí fakt, že v některých rodinách, kde dochází k častým sporům nebo došlo k rozvodu, že dítě méně mluví, je zadumané, více zamyšlené a jeho věty bývají útržkovité. U některých dětí bývá pozorována zvýšená lhostejnost, na kterou rodiče před tím nebyli zvyklí. Dítě se nezajímá o to, co se v rodině děje, a lhostejnost může být obrannou fází dítěte [tamtéž].

4.2.5 Útěk

Dítě obvykle utíká z domova kvůli nějaké situaci, kterou již dál nechce snášet. Hlavním důvodem právě bývá to, že se rodiče hádají nebo něco doma není v normě tak, jak na to dítě bylo zvyklé. Je možné, že dítě chce utéct, aby na sebe více upozornilo a aby se rodiče přestali hádat. Dítě však nemusí utíkat někam samo, ale může utéct k nějaké partě. Toto je charakteristické zejména pro období puberty. Důsledkem může být to, že rodiče se příliš zaobírají svým vztahem a dětem nevěnují tolik času. V partě mohou mít děti intenzivnější vztahy s jejími členy než s vlastními rodiči [tamtéž].

4.2.6 Zvýšená rozmazlenost

V některých rodinách, kde dítě zažívá konfliktní situace nebo rozchod rodičů, se u něj projevuje zvýšená rozmazlenost. Dítě nemá žádné hranice, může si dělat, co chce a s kým chce, a obvykle dostane vše, na co si ukáže. Většinou však tento přístup praktikuje pouze jeden z rodičů, ale může nastat situace, kdy se rodiče předhánějí v tom, čím dítě obdarují, co mu dovolí, aby si ho získali na svou stranu. Dá se říci, že rodič si tak své dítě kupuje. Pokud by tato situace trvala delší dobu, může dojít k tomu, že dítě bude v budoucnu ploché, co se týká citových prožitků [tamtéž].

4.3 Dlouhodobé vlivy rozvodu na děti

Byl proveden výzkum, který se zabýval dlouhodobými následky rozvodu pro děti. Bylo testováno přes 81 tisíc osob a z výsledků vzešlo, že rozvod má negativní vliv na blahobyt dětí. Nejsilnější účinky se projevují na psychické stránce jedince a dále se objevují v oblasti chování a vzdělání [Amato, Keith 1991]. V letech 1973 – 1987 proběhl výzkum, který se zabýval vlivem rozvodu rodičů, jenž může mít za následek rozvod jejich potomků. Výzkum byl proveden jak u bílých mužů a žen, tak u černých mužů a žen. Bylo prokázáno, že efekt je silnější u bílé komunity než u černochů [Glenn, Kramer 1987].

4.3.1 Problémy ve vzdělávání a delikvence

Děti z rozvedených rodin mají horší známky ve škole, vykazují nižší skóre v testech a mají nižší studijní ambice. Je dvakrát větší pravděpodobnost, že nedokončí střední školu, avšak okolo 73 % ji dokončí. Podle studií většina otců nepodporuje své děti v dalším studiu a tím dochází k tomu, že mají dospělí z rozvedených rodin nižší vzdělání, méně kvalifikované

zaměstnání a tím i nižší příjem a často dochází k tomu, že mají ekonomické potíže. V budoucnu pak hraje důležitou roli i prosperita. Jedna ze studií prokázala, že běloši, jejichž rodiče se rozvedli, vydělávali přibližně o 4000 dolarů méně než ti, kteří pocházeli z úplných rodin. Ženy z rozvedených rodin bývají často na sociální podpoře a muži z rozvedených rodin jsou častěji nezaměstnaní [Pavlát 2011].

U dětí z rozvedených rodin je větší pravděpodobnost, že se dopustí trestného činu a poté jsou obvykle potrestány odnětím svobody. Důvodem je, že jsou agresivnější a mají častější problémy s chováním [tamtéž].

4.3.2 Emoční a psychosociální problémy

Děti z rozvedených rodin litují v rané dospělosti své rodiče a chtějí se o ně starat, především o matku, i přestože už s nimi nežijí. Podle studií lidé z rozvedených rodin mají většinou problematické osobnostní charakteristiky a trpí emoční nejistotou. Muži mohou vykazovat problémy s projevováním a uvědomováním si emocí, což značně ovlivňuje jejich intimní vztahy i spokojenost v manželství. „Wallerstein konstatovala, že když děti, jejichž rodiče se rozvedli, dospívají, objevují se u nich pocity bezmocnosti a tužby po otci a obávají se zklamání v milostných vztazích“ [Pavlát 2011].

V průběhu rozvodu je hlavní reakcí dětí smutek, strach a zmatení, ale tyto reakce odeznívají relativně rychle. Jediný faktor, který se s postupujícím časem příliš nemírní, je hněv. Většinou se děti hněvají na rodiče, který odešel, a tento hněv přetrvává až do dospělosti. Přetrvávat může také úzkostnost a deprese. U adolescentů z rozvedených rodin je větší pravděpodobnost, že užívají alkohol či drogy, častěji kouří a začínají dříve se sexuálním životem. Podle studií mají děti z rozvedených rodin v dospělosti více symptomů deprese, úzkosti, paranoidity, jsou méně průbojní a mají slabší sebevědomí [tamtéž].

4.3.3 Problémy v intimních vztazích

Aby člověk dokázal zakládat a mít úspěšné intimní vztahy, potřebuje k tomu mít určité vlastnosti, ale také přesvědčení, která bývají zpravidla formována právě rodiči. Jsou to především názory o naší vnitřní ceně jako partnera, důvěra v lásku mezi partnery a schopnost řešit konflikty, které se ve vztazích objevují. Šance chlapců na úspěšnost jejich manželství je větší, pokud měli dobrý a úzký vztah se svým otcem a pokud viděli vřelý a harmonický vztah mezi svými rodiči. Dívky, které vyrůstaly bez otce, mají zřetelně větší problémy dosáhnout pohody a klidu ve vztahu s muži. Dívky, které tedy vyrůstaly pouze s matkou, s většími

obtížemi dokáží vzbudit pozornost u mužů. Během setkání s muži jsou ovlivněny tím, že je otec opustil, a tak mohou zažívat pocity obavy podezření, že se podobný model bude opakovat i v jejich životě. Můžeme tedy říci, že jak ženy, tak muži z rozvedených rodin se obávají vlastního intimního života a především zklamání. Rozvod tak může zanechat neradostné a truchlivé zážitky předávané z generace na generaci [Batunová 2010].

Jedna ze studií prokázala, že u dívek, jejichž rodiče se rozvedli v jejich útlém věku, nastupuje puberta dříve, jsou dříve sexuálně aktivní, mají více sexuálních partnerů, a jsou častěji předčasně těhotné. Adolescentů do dvaceti let, kteří přivedou na svět dítě a vyrůstali v úplných rodinách, je okolo 15 %, zatímco adolescentů z neúplných rodin je přibližně 30 %. V milostných vztazích jsou dospělí z rozvedených rodin většinou nejistí, zažívají konflikty a nepohodu. Muži mohou vykazovat problémy s proječováním a uvědomováním si emocí, což značně ovlivňuje jejich intimní vztahy i spokojenost v manželství [Pavlát 2011].

4.3.4 Syndrom zavrženého rodiče

Tento pojem poprvé užil americký dětský psychiatr Prof. Dr. Richard A. Gardner v 80. letech 20. století. Syndrom zavrženého rodiče vzniká v důsledku konfliktů rodičů během rozvodových sporů. U dětí se objevuje především kritika a odmítání jednoho z rodičů. Toto chování je podněcováno tím, že jeden z rodičů pomlouvá a nechvalně se vyjadřuje o druhém rodiči před dítětem. Existuje několik stupňů syndromů zavrženého rodiče, a to slabý, střední a silný stupeň. Děti, které prožívají slabou formu syndromu zavrženého rodiče, obvykle chtějí trávit čas s odcizeným rodičem, protože k němu mají silnou citovou vazbu i přes pomluvy, které od druhého rodiče slýchají. Děti se středním stupněm tohoto syndromu mají problémy se stýkáním se s odcizeným rodičem i přesto, že s ním dříve měly velmi dobrý vztah. V posledním typu, tedy silné formě tohoto syndromu, děti odmítají stýkání s odcizeným rodičem a mohou proti němu vystupovat nepřátelsky a zažívat pocity nesnášenlivosti [Palková 2012]. V této situaci je zavržení tak hluboké, že vztah mezi rodičem a dítětem je zcela zpretrhán. Rodič, který určitou část života s dítětem zažíval pocity lásky, úzkosti a finančně a emocionálně dítě podporoval, může být nakonec dítětem úplně zavržen. Tento odpor dítěte k rodiči se může projevit tak, že nebude pozván na promoci, svatbu či se nebude moct stýkat se svými vnoučaty. Ve většině rodin je však odcizení částečné a pomluvy pouze ovlivňují kvalitu vztahu mezi rodičem a dítětem, nikoliv že by došlo k úplnému zničení vztahu. Děti si při styku s rodičem mohou uvědomit, že společné zážitky jsou pozitivní

a radostné a rodič ve skutečnosti není takový, jak jim bylo „vtloukáno“ do hlavy [Warshak 2004: 15-16].

4.4 Vliv rozvodu na životní šance dětí

Pokud děti pocházejí z neúplných rodin, celý život čelí různým sociálním, ekonomickým a kulturním nevýhodám, které mohou omezovat jejich životní volby. Rozvod má nejen negativní dopad na duševní zdraví, ale také na výši dosaženého vzdělání nebo výši statusu vykonávaného povolání. Podle Amata lze důsledky rozvodu rozdělit do tří skupin podle toho, zda hlavní pozornost analýz tvoří rozvádějící se pár, jejich závislé děti nebo jejich děti v dospělosti. Ve všech skupinách se nejčastěji zjišťuje, jaký následek má rozvod na blahobyt či depresi. U dětí se především sleduje dopad rozvodu na jejich chování, výši dosaženého vzdělání, význam vykonávaného povolání a riziko předčasného ukončení vzdělávacího procesu. Podle většiny výzkumů děti z rozvedených rodin mají nižší blahobyt, dosahují nižšího vzdělání a vykonávají méně prestižní povolání. Tyto děti mají dále větší pravděpodobnost kohabitatione,⁶ mají v průměru nižší věk, když vstupují do svazku manželského, a čelí většímu riziku rozvodu vlastního manželství. Tento efekt se dá vysvětlit tak, že někteří jedinci jsou k rozvodu kvůli svým sociálním a osobnostním vlastnostem náchylnější než ostatní. Dětem, které pochází z rozvedených rodin, se tedy daří hůře, protože jejich rodiče jsou méně kompetentní [Amato 2000 citován in Hasmanová Marhánková, Kreidl 2013: 181-182].

Další negativní důsledky rozvodu pro dítě, které Amato zdůrazňuje, jsou následující: ztráta rodiče, konflikt mezi rodiči, přizpůsobení rodiče, stres a ekonomické potíže. Ztráta rodiče může mít za následek zhoršení socializace dítěte. Konflikt mezi rodiči se často děje před i během rozvodu a rodič se sám s novou situací musí vyrovnat. Po rozvodu obvykle dochází ke zhoršení ekonomických podmínek rodiny a všechny tyto negativní důsledky mohou vést ke stresu. Jak jsem již zmínila, ztrátou rodiče může dojít ke zhoršení socializace dítěte, neboť rodič, který dítě vychovává, bývá více pracovně vytížený a nemá na dítě tolik času, což může vést k různým problémům týkajícím se chování, zhoršení školního prospěchu atd. Pokud se rodič dokáže s porozvodovou situací poměrně dobře vypořádat, tak i pro dítě bude snazší přizpůsobit se nové situaci. Čím hůře se však rodič s rozvodem srovnává, tím horší to má dopad na dítě. Co se týče konfliktu rodičů, nemá na dítě nepříznivý vliv samotný

⁶ Kohabitace znamená situaci, kdy partneři spolu žijí v trvalém sexuálním vztahu, aniž by vstoupili do manželství.

rozvod, ale spíše konflikty a hádky mezi rodiči, které rozvod doprovázejí. S ekonomickými potížemi se obvykle vypořádává rodič, který dítě vychovává, a to jsou ve většině případů matky. Obvykle dochází k poklesu životního standardu, který se především podepisuje na zdraví, prospěchu či úrovni vzdělání. Kombinací všech těchto negativních událostí se může projevit stres [tamtéž].

Podle některých teorií má dopad rozvodu na životní šance dětí klesat, protože rozvod se v průběhu let stal normalitou. Podle Wolfingera má změna přístupu k rozvodu dva zřetelné důsledky pro mladé jedince. Jedním z důsledků je, že rozvod se stal běžným a společností akceptovaným jevem a tím pádem nemá na děti takový negativní dopad jako dříve. Dalším důsledkem je skutečnost, že dříve bylo manželství rozvedeno, pokud se podařilo prokázat, že je viditelně rozvrácené, což mohlo vést k vyvolání konfliktů, jež měly negativní dopad na potomky. Dnes už to příliš neplatí [Wolfinger 1999 citován in Hasmanová Marhánková, Kreidl 2013: 184]. Jiní autoři však uvádějí opačnou teorii, podle které bude efekt rozvodu na životní šance dětí růst s mírou růstu rozvodovosti.

V roce 2005 proběhla analýza, která se snažila zjistit, zda má rozvod rodičů dopad na vzdělání potomků. Do analýzy byly zařazeny osoby, kterým bylo alespoň 27 let, a měly tedy dostatek času, aby mohly získat terciární vzdělání⁷. Analýza se zaměřovala především na respondenty, jejichž rodiče se rozvedli během jejich dětství, tedy přesněji do věku 15 let. Výsledky ukázaly, že děti, které zažily rozvod svých rodičů, mají v průměru 1,7 krát nižší šanci na dosažení nejvyššího vzdělání. To znamená, že rozvod rodičů má silný efekt na vzdělanostní šance dětí. Tento negativní efekt může mít svůj původ jak v ekonomických, tak v sociálních či psychologických faktorech rozvodu. Podle výsledků se dopad rozvodu rodičů nemění v čase. I když míra rozvodovosti stoupá, jde o stabilní znevýhodnění, kterému čelí stále více mladých jedinců [Hasmanová Marhánková, Kreidl 2013: 187-193].

4.4.1 Vliv rozvodu na životní dráhu českých žen

Anna Šťastná provedla výzkum, který se týkal dopadu rozvodu na životní dráhu českých žen a tento výzkum v roce 2006 publikovala ve své knize *Rozvody a děti*. Bylo prokázáno, že u žen, jejichž rodiče se rozvedli do dvaceti let jejich věku, dochází k předčasnému odchodu z domova rodičů a začínají žít s partnerem dříve než ženy, které vyrůstaly v úplných rodinách. Důvodem může být, že tyto ženy mají větší potřebu citu, který

⁷ Mezi terciární vzdělání patří vyšší odborné školy a vysoké školy, které absolventům maturitních oborů umožňují zvyšovat svou kvalifikaci v různých oborech.

v neúplné rodině postrádaly, spatřují v manželství prostředek úniku z ekonomicky znevýhodněné domácnosti, pokud žily pouze s matkou nebo nemají příliš dobré vztahy s nevlastním rodičem či partnerem matky. Podle statistik mají ženy z rozvedených rodin o 44 % vyšší pravděpodobnost dřívějšího odchodu z domova než ženy z úplných rodin a o 34 % vyšší pravděpodobnost, že začnou žít dříve se svým partnerem [Šťastná 2006: 185].

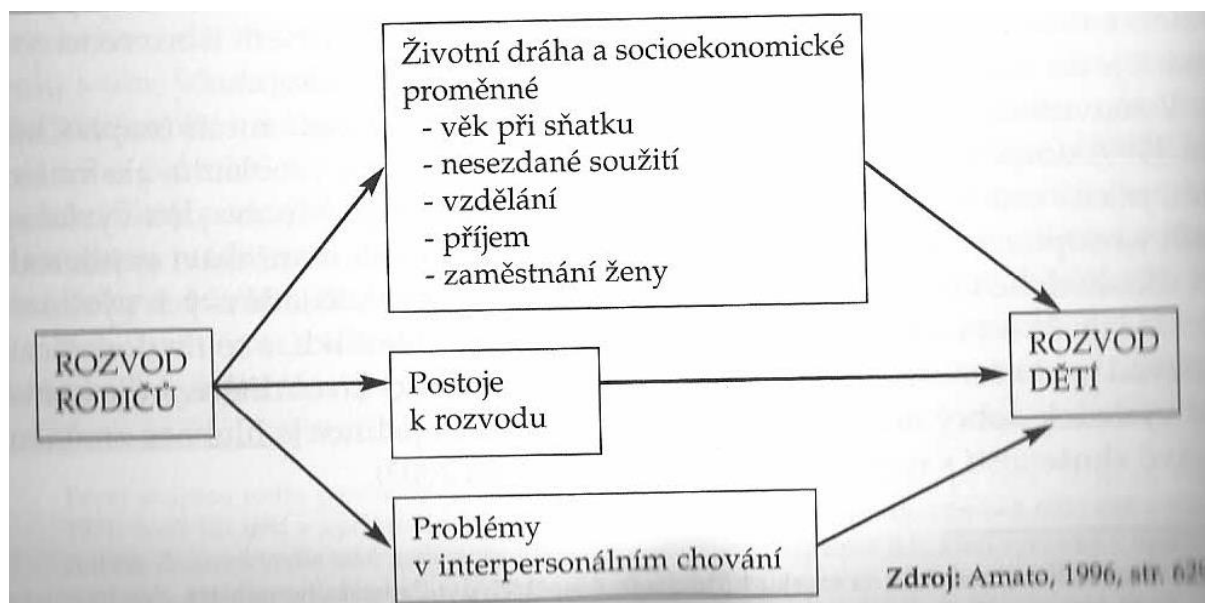
Dále bylo zjištěno, že české ženy, jejichž rodiče se rozvedli do dvaceti let jejich věku, začínají život se svým prvním partnerem ve společné domácnosti obvykle formou nesezdaného soužití. Největší vliv na rozpad prvního partnerství má právě to, jestli se žena za svého prvního partnera provdá, nebo s ním žije v nesezdaném soužití. Nesezdaná soužití mají až sedmkrát větší pravděpodobnost rozpadu než manželství [tamtéž].

V otázce dědičnosti se ukázalo, že rozvod rodičů nepůsobí na pravděpodobnost rozpadu prvního partnerství ani na rozvod prvního manželství žen přímo. Hlavní roli hraje, v jakém věku žena vstoupí do prvního partnerství a jakou zvolí formu. Pokud žena vstoupí do partnerského života či manželství v nízkém věku, je daleko vyšší pravděpodobnost jeho rozpadu. Vstup do prvního partnerství ve věku mezi čtrnáctým až osmnáctým rokem zvyšuje pravděpodobnost jeho rozpadu až o 40 % ve srovnání s věkem mezi devatenáctým a dvacátým druhým rokem. Naopak, pokud žena začne žít s partnerem ve věku mezi dvacátým třetím a dvacátým šestým rokem, pravděpodobnost rozpadu je o 52 % menší. Dá se říci, že to samé platí i při vstupu do manželství [tamtéž].

4.5 Levingerův model

Levingerův model studuje, zda má rozvod rodičů vliv na to, že se jednou budou rozvádět také děti. „Podle Levingerova modelu vzrůstá pravděpodobnost rozvodu tehdy, když rozličné faktory snižují výhody plynoucí z manželství, oslabují bariéry opuštění manželství a zvyšují množství a atraktivitu jiných možností než je manželství“ [Šťastná, 2006: 180]. Levinger se domnívá, že rozvod má pro děti tři typy důsledků. Jedním z důsledků je ovlivnění proměnné životní dráhy a socioekonomické proměnné. Dalšími důsledky jsou ovlivnění postoje k rozvodu a způsobení problémů v interpersonálním chování. Nyní si znázorníme, jak tento model vypadá a vysvětlíme si jeho jednotlivé složky.

OBRÁZEK 1: Levingerův model rozvodu rodičů jako iniciačního impulzu pro chování potomků

Zdroj: [Šťastná, 2006: 180]

Prvním důsledkem je tedy socioekonomická situace a vliv proměnných životní dráhy. Děti z rozvedených rodin obvykle vstupují do sňatku dříve než jedinci, kteří vyrůstali v úplných rodinách. Tyto děti mohou uzavírat sňatek dříve, protože mají potřebu většího citu, který jim v neúplné rodině chyběl, nemají příliš dobré vztahy s novým partnerem otce či matky nebo utíkají z ekonomicky znevýhodněné domácnosti. Osoby, které uzavírají sňatek v nižším věku, nemají dostatečný čas k hledání vhodného partnera, nebývají připraveny na převzetí manželských rolí a může se stát, že budou postrádat ekonomické prostředky. Děti z rozvedených manželství také velmi často žijí s partnerem formou nesezdaného soužití. Několik studií dokládá, že nesezdané soužití, po němž následuje sňatek, zvyšuje riziko rozvodu. Nepříznivá socioekonomická situace se týká především matek, které mají dítě svěřené do výchovy. Tyto matky často nejsou schopné poskytnout dítěti prostředky, které usnadňují jeho vzdělávání, z finančních důvodů. Proto děti z rozvedených rodin dosahují nižší úrovně vzdělání a mají potom problém najít povolání s vyšším sociálním statutem, takže obvykle mají i nižší příjem v zaměstnání než děti z úplných rodin, které dosáhly vyššího vzdělání. Socioekonomický status je dále spojován s častějšími manželskými hádkami a s vyšším rizikem rozpadu manželství. Po rozpadu manželství jsou obvykle matky nuceny orientovat se na placené zaměstnání a tím dochází k zanedbávání rodinného života. Matky tedy pro dcery slouží jako netradiční model rolí. Podle studie Goldscheidera a Waiteho jsou dívky z neúplných rodin více orientovány na zaměstnání, plánují méně dětí

a jejich silně orientovaná vazba na zaměstnání může značně ovlivnit manželství. Tyto úvahy o zaměstnanosti žen se však týkají především USA a některých států západní Evropy, protože v Československé socialistické republice byla vysoká zaměstnanost žen běžná [Šťastná, 2006: 181-182].

Dalším důsledkem Levingerova modelu je postoj k rozvodu. Některé studie prokázaly, že dospělé děti pocházející z rozvedených manželství jsou pesimističtější, co se týče šancí na dlouhodobé trvání manželství, a hodnotí rozvod méně negativně než dospělí lidé, kteří vyrůstali v úplných rodinách. Další ze studií potvrzuje, že u lidí, kteří mají méně negativní postoj k rozvodu, je pravděpodobnost rozvodu vyšší než u lidí, kteří rozvod neschvalují [Šťastná, 2006: 182].

Třetí složkou v Levingerově modelu je problémové interpersonální chování. Rozvod rodičů zvyšuje u dětí pravděpodobnost, že se rozvinou vzorce chování, které budou narušovat jeho intimní vztahy v dospělosti. Pokud jsou narušeny manželské vztahy, ale mohou to být i vztahy mezi rodičem a dítětem, může u dítěte dojít k pocitu emocionální nejistoty. Rozumí se tím žárlivost, neschopnost svěřit se partnerovi či nedostatek důvěry. Osoby z rozvedených manželství mají vyšší pravděpodobnost, že se u nich objeví vzorce chování, které budou narušovat jejich manželský vztah a tím je zvýšené i riziko rozvodu [Šťastná, 2006: 182-183].

ZÁVĚR

Rodina je základní jednotkou společnosti, bez níž by nemohla fungovat. Legislativní základ pro rodinu tvoří manželství, které představuje trvalé společenství muže a ženy. Primárním účelem manželství je založení rodiny a výchova dětí. Pokud se manželé rozhodnou pro ukončení manželství, volí nejčastěji rozvod.

Rozvod těžce prožívají nejen rodiče, ale také děti. Česká republika se vyznačuje poměrně vysokou mírou rozvodovosti, přičemž historicky nejvyššího čísla v počtu rozvodů bylo dosaženo v roce 1996, kdy došlo k 33 113 rozvodů. Od 60. do 90. let 20. století se úroveň rozvodovosti u nás zvýšila téměř o trojnásobek. Důsledkem zavádění různých legislativních změn docházelo k velkým výkyvům v počtech rozvádějících se párů. Od 90. let se změnila struktura rozvodů a největší počet rozvodů byl zaznamenán u déletrvajících manželství. Co se týká Evropské unie, i tam se počet rozvodů postupně velmi zvyšoval. Jsou ovšem některé země, jako jsou třeba Polsko či Itálie, kde počet rozvodů nedosahuje tak velkých čísel především díky silnému vlivu náboženství. Co mě velmi překvapilo, bylo to, že v některých zemích Evropské unie nebyl až do nedávné doby rozvod povolen.

Ve své třetí kapitole jsem se zmiňovala o historickém vývoji a změnách v legislativě rodinného práva, které vlastně reguluje manželské a rodinné vztahy. Po vzniku ČSR byly manželské a rodinné poměry upraveny na základě Všeobecného občanského zákoníku rakouského z roku 1811 a v roce 1919 došlo k úpravě těchto poměrů na základě tzv. manželské novely. Tato novela obsahovala ustanovení o rozvodu od stolu a lože a ustanovení o rozluce. Oběma těmito způsobům musela předcházet tzv. smírní řízení, která se pokoušela manželům rozvod rozmluvit. Pokud se manželé chtěli i přesto rozvést, museli se dohodnout na výživě druhého manžela, na zabezpečení dětí a na rozdělení majetku, aby soud mohl rozvod schválit. Co mě překvapilo, bylo to, že v té době nebylo možno rozvést katolické manželství, které bylo rozlučitelné pouze smrtí.

V roce 1950 byl zaveden nový zákon, a to zákon o právu rodinném. Nejvýraznější změnou tohoto zákona bylo opuštění od smírních řízení. Tento zákon zavedl rozvod jako jedinou možnost pro zrušení manželství. I podle tohoto zákona musela být vymezena práva a povinnosti rodičů vůči dětem a dohoda o rozdělení majetku před rozvodem.

V roce 1963 došlo k další úpravě rozvodů, a to v ustanovení zákona o rodině a zákona občanského soudního řádu. Pokud se manželé chtěli nechat rozvést a měli nezletilé děti, upravoval soud práva a povinnosti mezi rodičem a dítětem pro dobu po rozvodu, zejména

určil, komu bude dítě svěřeno do výchovy a jak mají rodiče přispívat na jeho výživu. Jednou z možností bylo i to, že se rodiče mohli dohodnout na úpravě práv a povinností vůči dětem a soud tuto dohodu musel schválit.

K největší a nejvýznamnější novelizaci zákona o rodině došlo v roce 1998. Aby k rozvodu mohlo dojít, musel být mezi manžely prokazatelný hluboký a trvalý rozvrat. Soud mohl manželství rozvést i proti vůli jednoho z manželů. Výjimku tvořil tzv. ztížený rozvod. Dalším typem byl rozvod smluvený, kdy oba manželé s rozvodem souhlasili. V tomto zákoně došlo především k posílení ochrany dětí při rozvodu. Manželství nebylo možné rozvést, bylo-li to v rozporu se zájmem nezletilých dětí. Týkalo se to především situace, kdy dítě bylo tělesně postižené či vážně nemocné a vyžadovalo péči obou rodičů. Tato novelizace přinesla dvojí možnost svěřením dítěte do výchovy, a to buď do střídavé, nebo společné.

V lednu roku 2014 nabyl účinnosti nový občanský zákoník a tím přestal platit zákon o rodině. Nový občanský zákoník však zachovává stávající úpravu rozvodu.

Hlavní tématikou méj práce byl vliv rozvodu na děti. Na základě řady výzkumů můžu říci, že rozvod podstatně ovlivňuje jedince a také jejich životní dráhu. Důsledky rozvodu mohou být krátkodobého a dlouhodobého charakteru. Mezi důsledky krátkodobého charakteru patří především psychologické dopady, jako jsou somatické projevy, smutek, deprese, koktání, zamlklost, lhostejnost, útěk z domova, zvýšená rozmazlenost, ale také změny v sebehodnocení a socializaci. Mezi dlouhodobé důsledky rozvodu můžeme zařadit problémy ve vzdělávání, problémy v intimních vztazích a dále emoční či psychosociální problémy. Pokud dítě zažívá během rozvodové doby konflikty mezi rodiči, může se u něj projevit syndrom zavrženého rodiče. Reakce dětí na rozvod jsou odlišné u dětí různého věku. Na základě Levingerova modelu můžeme říci, že pokud dojde k rozvodu manželství s nezletilými dětmi, je velká pravděpodobnost i rozpadu manželství těchto dětí v jejich dospělosti. Tím bych chtěla upozornit na to, jak velký vliv má rozvod na děti. Myslím si, že pokud výzkumy ukazují, že rozvod podstatně ovlivňuje jedince i jeho životní dráhu, měla by vzniknout určitá opatření, jak děti rozvodu uchránit. Podle mého názoru současná legislativa dostatečně nezamezuje rozvodům a tím tedy ani ochraně dětí. Problémem dnešní společnosti je, že bereme rozvod jako samozřejmost, ale neuvědomujeme si, jak závažné dopady to pro děti a především pro jejich budoucí život může mít.

SEZNAM LITERATURY

Literární zdroje

Demo, D. H., A. C. Acock. *The impact of divorce on children*. Journal of Marriage and the Family. Minneapolis: NCFR, 1988.

Francová, M., J. Dvořáková Závodská. *Rozvody, rozchody a zánik partnerství*. Praha: Wolters Kluwer, 2014. ISBN 978-80-7357-573-1.

Glenn, N. D., K. B. Kramer. *The Marriages and Divorces of the Children of Divorce*. Journal of Marriage and Family. Minneapolis: NCFR, 1987.

Hasmanová Marhánková, J., M. Kreidl. *Proměny partnerství: Životní dráhy a partnerství v české společnosti*. Praha: SLON, 2013. ISBN 978-80-7419-142-8.

Hrušáková, M., Z. Králíčková. *České rodinné právo*. Brno: Masarykova univerzita a nakladatelství Doplněk, 1998. ISBN 978-80-7239-192-9.

Lengerová, J. *Rozvod! Rozvod?, aneb, Jak, proč a jestli vůbec se rozvést bez pomoci advokáta*. Praha: ROAD, 1992. ISBN 9788085385045.

Matějček, Z. *Rodiče a děti*. Praha: Avicenum / Zdravotnické nakladatelství, 1986. ISBN 08-011-86.

Matoušek, O. *Rodina jako instituce a vztahová síť*. Praha: Sociologické nakladatelství, 1993. ISBN 80-86429-19-9.

Možný, I. *Rodina a společnost*. Praha: Sociologické nakladatelství – SLON, 2006. ISBN 978-80-86429-87-8.

Pávek, F. 1973. *Rozvody očima soudce*. Praha: ROH, 1973.

Schmidová, K. *Rozvody, rozchody rodičů a dětí*. In: *Rodiče, děti a jejich problémy: sborník studií*. Praha: Sdružení Linka bezpečí, 2011. ISBN 978-80-904920-1-1.

Singly, F. *Sociologie současné rodiny*. Praha: Portál, 1999. ISBN 8071782491.

Šmíd, O., Šínová, R. a kolektiv. *Rozvod manželství*. Praha: Leges, 2013. ISBN 978-80-87576-66-3.

Špaňhelová, I. *Dítě a rozvod rodičů*. Praha: Grada Publishing, a.s., 2010. ISBN 978-80-247-3181-0.

Šťastná, A. *Neúplné rodiny v České republice a ve vybraných evropských zemích*. Praha: VÚPSV, v.v.i., 2009. ISBN 978-80-7416-038-7.

Šťastná, A. 2006. *Rozvody a děti – vliv rozvodu rodičů na životní dráhu dětí*. In *Životní cyklus: sociologické a demografické perspektivy*. Editor Dana Hamplová, Petra Šalamounová, Gabriela Šamanová. Praha: Sociologický ústav AV, 2006. ISBN 80-7330-082-6.

Warshak R, A. *Jak neotrávit děti rozvodem*. Praha: TRITON, 2004. ISBN 978-80-7254-558-2.

Elektronické zdroje

AMATO, Paul R. a Bruce KEITH. Journal of Marriage and the Family. In: AMATO, Paul R. a Bruce KEITH. *Parental Divorce and Adult Well-being: A Meta-analasis* [online]. Minneapolis: National Council on Family Relations, 2011 [cit. 2015-01-08]. Dostupné z: <http://courses.washington.edu/pbafadv/examples/Divorce_Wellbeing.pdf>

BATUNOVÁ, Stanislava. *Vplyv rozvodu na deti: Metodický materiál pre rodičov a učiteľov* [online]. Námestovo: Centrum pedagogicko-psychologického poradenstva a prevencie, 2010 [cit. 2015-02-03]. Dostupné z: <<http://www.cpppap.orava.sk/METODIKY/Vplyv%20rozvodu%20na%20deti.pdf>>.

Český statistický úřad. *Rozvodovost* [online]. 2013 [cit. 24. 03. 2014]. Dostupné z: <<http://www.czso.cz/csu/redakce.nsf/i/rozvodovost>>.

Demografické informační centrum. *Portál Demografie. Demografické stárnutí a jeho dopady* [online]. 2011 [cit. 13. 03. 2015]. Dostupné z: <http://www.demografie.info/?cz_detail_clanku&artclID=764>.

Divorce Pad. *Divorce rate* [online]. 2012 [cit. 24. 03. 2014]. Dostupné z: <<http://www.divorcerate.org/>>.

Epravo.cz. *Společná a střídavá výchova* [online]. 2001 [cit. 10. 03. 2015]. Dostupné z: <<http://www.epravo.cz/top/clanky/spolecna-a-stridava-vychova-10963.html>>.

Eurostat. *Marriage and divorce statistics* [online]. 2012 [cit. 25. 03. 2014]. Dostupné z: <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/Marriage_and_divorce_statistics#>.

Palková, M. Šance dětem. *Rozvod a děti: Víte, co je syndrom zavrženého rodiče?* [online]. 2012 [cit. 27. 03. 2015]. Dostupné z: <<http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/rozvod-a-deti-vite-co-je-syndrom-zavrzeneho-rodice-60.html#syndrom-zavrzeneho-rodice>>.

Pavlát, J. *Dlouhodobé následky rozvodu pro děti* [online] 2011 [cit. 29. 03. 2014]. Dostupné z: <<http://www.cspsychiatr.cz/detail.php?stat=739>>.

Ryšánková, M. Rodina.cz. *Děti, rodiče a rozvody* [online]. 2002 [cit. 19. 03. 2015]. Dostupné z: <<http://www.rodina.cz/clanek2859.htm>>.

Ryšánková, M. Rodina.cz. *Jak prožívají rozvodovou situaci děti v různém věku* [online]. 2002 [cit. 18. 03. 2015]. Dostupné z: <<http://www.rodina.cz/clanek2860.htm>>

SIMÓ, C., SOLSONA, M., SPIJKER, J. J. A. *Atlas of Divorce and Post-Divorce Indicators in Europe* [online]. 2009 [cit. 12. 02. 2015]. Dostupné z: <<http://iussp2009.princeton.edu/papers/90736>>.

Simota, D. E-polis.cz. *Rodina, manželství a kohabitace* [online]. 2005 [cit. 11. 02. 2015]. Dostupné z: <<http://www.e-polis.cz/clanek/rodina-manzelstvi-a-kohabitace.html>>.

Smiková, E. Striedavka.cz. *Vplyv rozvodu na dieťa*. [online]. 2002 [cit. 19. 03. 2015]. Dostupné z: <<http://www.striedavka.sk/index.php/rady-rodicom/vplyv-rozvodu-na-diet.html>>.

Špaňhelová, I. Šance dětem. *Vliv rozvodu na duši a chování dítěte*. [online]. 2012 [cit. 16. 02. 2015]. Dostupné z: <<http://www.sancedetem.cz/srv/www/content/pub/cs/clanky/vliv-rozvodu-na-dusi-a-chovani-ditete-38.html>>.

Šťastná, A. SOCIOweb.cz. *Rozvodovost* [online]. 2005 [cit. 11. 02. 2015]. Dostupné z: <<http://www.socioweb.cz/index.php?disp=temata&shw=246&lst=107>>.

Wallerstein, J. S., Lewis, J. M., Blakeslee, S. *The Unexpected Legacy of Divorce: A 25-Year Landmark Study* [online] 2001 [cit. 27. 03. 2014]. Dostupné z: <<http://journals.psychiatryonline.org/data/Journals/PSS/3574/1108.pdf>>.

Legislativní prameny

Ministerstvo práce a sociálních věcí. *Zákon o rodině* [online]. 2014 [cit. 01. 11. 2014]. Dostupné z: <http://www.mpsv.cz/files/clanky/7262/Zakon_o_rodine.pdf>.

Ministerstvo spravedlnosti České republiky. *Rodinné právo v novém občanském zákoníku* [online]. 2013 [cit. 01. 11. 2014]. Dostupné z: <http://obcanskyzakonik.justice.cz/fileadmin/user_upload/informacni_brozury/MS_brozura_rodinne_pravo.pdf>.

Zákony Centrum.cz. *Zákony ČR – Zákon o rodině* [online]. 2014 [cit. 24. 09. 2014]. Dostupné z: <<http://zakony.centrum.cz/zakon-o-rodine>>.